

R

G

B

WH

GR

BL

Grey Scale #13

C

M

Y

K

DANES-PICTA.COM

A

1

2

3

4

5

6

M

8

9

10

11

12

13

14

15

B

17

18

19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Płk prof. dr hab. Lech WYSZCZELSKI

MIEJSCE I DOROBEK BADAŃ Z ZAKRESU HUMANISTYKI WOJSKOWEJ W OBSZARZE EDUKACJI OBRONNEJ SPOŁECZEŃSTWA

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/3897

05-003897-001-0

WARSZAWA

68913

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

płk prof.dr hab. Lech WYSZCZELSKI

**MEJSCE I DOROBEK BADAŃ
Z ZAKRESU HUMANISTYKI WOJSKOWEJ
W OBSZARZE EDUKACJI OBRONNEJ
SPOŁECZEŃSTWA**

WARSZAWA 1998

WSTĘP

Humanistyka wojskowa zajmuje znaczące miejsce w badaniach prowadzonych w Akademii Obrony Narodowej od chwili jej powstania. Komórką organizacyjną merytorycznie przygotowaną do tego typu badań był do 1994 r. Wydział Nauk Humanistycznych, a następnie Instytut Nauk Humanistycznych.

Wychodząc z przeświadczenia, że współczesne życie człowieka to nie tylko znajomość techniki i umiejętności posługiwania się nią, lecz także otwartość na świat, to nowocześnie rozumiany humanizm można stwierdzić, że wiedza ogólna w dużej mierze determinuje jego stosunek do świata, zapewnia powodzenie w pracy, jak też poza nią.

Wiedza humanistyczna w warunkach wojska nie może być oderwana od wiedzy ściśle wojskowej, a wszystko dlatego by kształtować człowieka otwartego, autentycznego, intelektualnie odważnego, z wyobraźnią¹.

Geopolityczne i strategiczne zmiany uwarunkowań bezpieczeństwa Polski lat dziewięćdziesiątych spowodowały pilną konieczność sformułowania nowych pytań poznawczych i metodologicznych przed naukami humanistycznymi, a także określenia nowych zadań dla praktyki edukacyjnej w wojsku. Transformacja ustrojowa - od systemu autorytarnego do którego należała Polska, do demokratycznego państwa prawa i społeczeństwa obywatelskiego - wymusza wręcz poszukiwanie nowych rozwiązań edukacyjnych, zwłaszcza w obszarze edukacji obronnej społeczeństwa.

Bezpieczeństwo państwa ujmowane może być jako przedmiot refleksji teoretycznej, jak i realizacją przedsięwzięć o charakterze praktycznym. Obydwa obszary winny się wzajemnie przenikać uzupełniać. Dążyć należy do tego by praktyka weryfikowała rozwiązania teoretyczne będące wynikiem prowadzonych prac badawczych.

---

¹ Szerzej o tym: „Oficer, dowódca, wychowawca. Z zagadnień współczesnej myśli pedagogicznej w wojsku”, Warszawa 1996, s. 7.

Analizując obszar edukacji obronnej widoczny jest brak jego systematycznego ujęcia.² Działalność edukacyjna prowadzona jest zarówno na jej różnych szczeblach, jak i w różnych środowiskach.

Generalizując problem wskazać należy, że edukacja obronna dotyczy:

- bezpośredniego przygotowania społeczeństwa do działań obronnych;
- przygotowania pośredniego obejmującego przede wszystkim kształtowanie odpowiedniego stanu świadomości obronnej i postaw proobronnych społeczeństwa.

Biorąc powyższe pod uwagę kadra naukowo-dydaktyczna Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych od początku funkcjonowania Akademii Obrony Narodowej koncentrowała swą uwagę badawczą na szeroko rozumianej humanistyce wojskowej, zwłaszcza odnoszącej się do edukacji obronnej społeczeństwa. Znalazło to wyraz w planach naukowo-badawczych rocznych i długookresowych jak i w konkretnych dokonaniach pisarskich. Wszystko to spowodowało, że za analizowany okres ośmiu lat dokonano bardzo wiele i to zarówno w wymiarze wymiernym - publikacje, opracowania studyjne - jak i dydaktycznym - popularyzacja powyższej problematyki na wszystkich formach prowadzonej edukacji w Akademii Obrony Narodowej.

Na szczególne podkreślenie zasługuje trzyletnia praca zespołu autorskiego, kierowanego przez płk.dr.hab. Ryszarda STĘPNIA, prowadzącego badania nad tematem międzyresortowym pt.: „Model edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej” o kryptonimie „DZETA”. W składzie zespołu znajdowali się przedstawiciele wielu resortów - głównie Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, ale także Biura Bezpieczeństwa Narodowego, które mają bezpośredni udział i są odpowiedzialni za upowszechnianie edukacji obronnej w społeczeństwie.

Powyższy zespół w 1998 roku zakończył prace nad powyższym tematem i przygotował raport końcowy z prowadzonych badań

---

² Zob. R.Stepień (red.). Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP, Diagnoza, Warszawa 1996, wyd. AON.

Wskazać należy, że wiodącą rolę w pracach tego zespołu spełniali pracownicy dydaktyczno-naukowi Instytutu Nauk Humanistycznych.

Kolejnym ważnym obszarem badań naukowych związanych w pewnym stopniu z upowszechnianiem edukacji obronnej, zwłaszcza w wojsku, był temat badawczy pt.: „Model działalności społeczno-wychowawczej w Wojsku Polskim III Rzeczypospolitej” realizowany przez zespół pracowników naukowo-dydaktycznych Instytutu Nauk Humanistycznych kierowany przez płk.dr.hab. Ryszarda STĘPNIA.

Dorobek badawczy i popularyzatorski z powyższej problematyki przez wiele lat nie poddawany był analizie naukowej. Zaszła więc potrzeba jego zbilansowania.

Zaplanowano więc i wprowadzono do planu naukowo-badawczego Akademii Obrony Narodowej na lata dziewięćdziesiąte w roku 1998 specjalny temat badawczy pt. : „Miejsce i rola nauk humanistycznych w edukacji obronnej” o kryptonimie „Edukacja” przygotowywany przez zespół kierowany przez płk.prof.dr.hab. Lecha WYSZCZELSKIEGO. W ramach powyższego tematu pracują trzy zespoły badawcze opracowujące podtematy:

1. Rola Instytutu Nauk Humanistycznych AON w badaniach i upowszechnianiu humanistyki - kierownik: płk dr hab. Ryszard STĘPIEN;
2. Miejsce i dorobek badań z zakresu humanistyki wojskowej w obszarze edukacji obronnej społeczeństwa - kierownik: płk prof.dr hab. Lech WYSZCZELSKI;
3. Rola i dorobek dydaktyczny humanistyki wojskowej w wychowaniu obrońnym społeczeństwa - kierownik: płk dr hab. Marek KUCHARSKI.

Zespół opracowujący podtemat drugi kierowany przez płk.prof.dr.hab. Lecha WYSZCZELSKIEGO złożony był z przedstawicieli wszystkich komórek organizacyjnych Instytutu Nauk Humanistycznych. Autorem wstępu, zakończenia oraz rozdziału pierwszego, drugiego i czwartego jest kierownik tematu badawczego. Natomiast rozdział trzeci pt. „Dorobek naukowo-badawczy komórek organizacyjnych Instytutu Nauk Humanistycznych” przygotowali przedstawiciele wymienionych komórek, a mianowicie z:

- Katedra Historii Sztuki Wojennej - płk dr hab. Henryk HERMANN;
- Katedra Pedagogiki - płk dr Jerzy GROSKREJC;

- Zakładu Filozofii i Socjologii - płk dr hab. Janusz ŚWINIARSKI;
- Zakładu Psychologii Dowodzenia - płk dr Bronisław ROKICKI.

Dążeniem zespołu autorskiego jest, by dorobek Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych w analizowanej problematyce został opracowany i wyeksponowany z myślą o jego wykorzystaniu w szerszym niż dotąd stopniu w skali całych Sił Zbrojnych.

Rozdział I

METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ

Dorobek badań prowadzonych w Wydziale Nauk Humanistycznych, a od 1994 r. w Instytucie Nauk Humanistycznych w zakresie humanistyki wojskowej w obszarze edukacji obronnej społeczeństwa nie jest powszechnie znany, a zwłaszcza spopularyzowany. Z uwagi na rosnące zainteresowanie tą problematyką zachodzi potrzeba jego naukowego opracowania i zaprezentowania.

Powyższe uwarunkowania zainspirowały zespół autorski do podjęcia próby kompleksowego zrekonstruowania tych dokonań. Wydaje się to tym konieczne, iż mogą one być wykorzystane w skali znacznie większej niż dotychczas i służyć mają jako inspiracja do dalszych badań, także prowadzonych w innych ośrodkach naukowych.

Za temat badawczy przyjęto: *„Miejsce i dorobek badań z zakresu humanistyki wojskowej w obszarze edukacji obronnej społeczeństwa”*.

Celem prowadzonych badań jest przedstawienie dorobku Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznej w problematyce określonej w tematyce opracowania. Ustalony on został na podstawie analizy dokumentacji prowadzonej przez tę komórkę, a także dokumentacji jej niższych struktur organizacyjnych.³

Z tak określonego głównego celu opracowania wynikają następujące cele szczególne:

- wyspecyfikowanie dokonań w skali całej analizowanej komórki z podziałem zarówno na działy problemowe jak i cezury czasowe;
- prezentacja całościowego dorobku naukowego z uwzględnieniem ewolucji kierunków prowadzonych badań;
- ukazanie dorobku poszczególnych Katedr i Zakładów sporządzonego przez ich przedstawicieli;

---

³ Plany prac naukowych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej z lat 1990-1998; Roczne plany prac naukowo-badawczych Katedr i Zakładów Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych Akademii Obrony Narodowej w lata 1990-1998.

- zaproponowanie rozwiązań prognostycznych ujmowanych w bliższym i dalszym horyzoncie czasowym.

Powyższe cele szczegółowe dotyczące problematyki badań mają odpowiedzieć na następujące pytania:

- jak było?
- dlaczego tak było?
- jak powinno być?
- jakie prawidłowości i trendy udało się ustalić w prowadzonych badaniach?

Baza źródłowa do prowadzonych badań jest niezwykle rozproszona, słabo uporządkowana i częściowo posiadająca wiele luk z uwagi na różne metody dokumentacji prowadzonych badań i publikowania ich wyników. Najwięcej materiału dostarczają półroczne sprawozdania z działalności naukowo-badawczej składane do Oddziału Naukowego Akademii Obrony Narodowej.⁴ Kolejne źródło to dokumentacja indywidualnego dorobku naukowego i wydawniczego prowadzona w Katedrach i Zakładach.⁵ Analizie poddano także dorobek publicystyczny powstały w analizowanym okresie. Z uwagi na brak ustaleń co do zasad gromadzenia i przechowywania dokumentacji w poszczególnych komórkach baza źródłowa nie jest pełna i kompletna. W związku z powyższym zachodziła potrzeba uzupełniania dokumentacji o relacje członków poszczególnych zespołów uczestniczących w prowadzeniu badań z analizowanej problematyki.⁶

Analiza scharakteryzowanej bazy źródłowej postawiła przed zespołem autorskim konieczność sprecyzowania głównego problemu badawczego. Problem ten zawarty został w pytaniu:

Czy w analizowanym dorobku możemy doszukać się nowego spojrzenia na problematykę edukacji obronnej społeczeństwa i w jakich obszarach jest on szczególnie znaczący i służący praktyczemu realizowaniu założonych celów?

⁴ Półroczne sprawozdania z pracy naukowo-badawczej Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych Akademii Obrony Narodowej z lata 1990-1998.

⁵ Dokumentacja dorobku naukowego i wydawniczego Katedr (Zakładów) Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych Akademii Obrony Narodowej za lata 1990-1998.

⁶ Dokumentacja osobista członków zespołu autorskiego.

Zespół autorski przyjął założenie, że dla rozwiązania głównego problemu badawczego należy w pierwszej kolejności otrzymać odpowiedź na następujące problemy szczegółowe:

- jakie obszary badawcze cieszyły się największym zainteresowaniem i dlaczego?
- jak popularyzowano i upowszechniano rezultaty badań?
- dlaczego jest nierównomierny wkład poszczególnych dziedzin i dyscyplin naukowych w prowadzenie badań w analizowanym obszarze?
- na ile badana problematyka ma wymiar interdyscyplinarny i czy są możliwości poszerzenia prowadzonych badań?
- czy wnioski i ustalenia z badań miały praktyczną użyteczność i na ile?
- w jakich kierunkach należałoby prowadzić dalsze badania i jak upowszechniać wyniki badań?
- na ile do prowadzonych badań możnaby pozyskać inne poza humanistyczne komórki naukowe AON?

Wykorzystując ustalenia poczynione w toku badań oraz opierając się o wcześniej postawione problemy badawcze zespół autorski sformułował hipotezę badawczą brzmiącą:

Dorobek badawczy z zakresu humanistyki wojskowej w obszarze edukacji obronnej społeczeństwa realizowany przez Wydział (Instytut) Nauk Humanistycznych AON jest znaczący i wielopłaszczyznowy owocujący zarówno dokonaniem wydawniczymi jak i przelożonymi na obszar dydaktyki. Za szczególnie cenne uznać należy uruchomienie Podyplomowego Studium Edukacji Obronnej prowadzone przy Instytucie Nauk Humanistycznych od 1998 r. oraz wprowadzenie tej problematyki do programu studiów na Wyższych Kursach Obronnych, Podyplomowym Studium Operacyjno-Strategicznym i studiach dyplomowych.

Takie sformułowanie głównej hipotezy badawczej uwarunkowane zostało następującymi hipotezami szczegółowymi:

- zapoczątkowanie przez Wydział Nauk Humanistycznych już na początku lat dziewięćdziesiątych badań nad obszarem edukacji obronnej społeczeństwa

było decyzją trafną i wyraźnie wychodzącą na przeciw zapotrzebowaniu społecznemu.

- potraktowanie powyższej problematyki w wymiarze interdyscyplinarnym umożliwiło wieloaspektowe prowadzenie badań.
- udział poszczególnych dziedzin i dyscyplin naukowych nie był jednakowy z wyraźną dominacją dokonań Katedry Pedagogiki.
- prowadzone badania a zwłaszcza ich praktyczna przydatność wskazują zarówno na dalszą potrzebę prowadzenia takowych badań jak i na ich poszerzanie poprzez włączanie kolejnych dyscyplin naukowych i nowych zespołów badawczych.

Badania źródłowe oparto przede wszystkim na analizie i krytyce dokumentów oraz opracowań źródłowych. Założona przez zespół autorski problematyka badawcza oraz dostępne informacje źródłowe narzucają poniekąd historyczne podejście do tematu badań co obligowało do wyboru stosowanych metod, technik i procedur badawczych, które są wspólne zarówno dla historii jak i pedagogiki.

Definicję *metody badawczej* przyjęto za prof. Aleksandrem Kamińskim twierdzącym, iż jest to „zespół czynności, które należy wykonać i procesów, które muszą się odbyć, aby można było uzyskać uzasadnione i sprawdzone twierdzenie o badanych faktach”.⁷ Innymi słowy są to sposoby zaplanowania i realizacji procesu badawczego w którym techniki badawcze stanowią bardzo ważny, lecz nie jedyny jej składnik.

Z kolei *techniki badawcze* definiowane są jako „czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzalnych informacji, opinii i faktów”.⁸

Procedury badawcze określane są jako „sposoby organizacji badań bardziej złożonych, wymagających opracowania bardziej skomplikowanego programu badań,

⁷ A. Kamiński, Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej, „*Studia Pedagogiczne*” 1970 r., t. XIX, s. 87.

⁸ A. Kamiński, Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej, (w:) „*Metodologia pedagogiki społecznej*”, Warszawa 1974, s. 57.

*należytego zgrania liczniejszego zespołu i przygotowania terenu badań, niekiedy zharmonizowania kilku metod badawczych”.*⁹

Stosując powyższe wymogi metodologiczne niniejsze badania starano się prowadzić z uwzględnieniem następującego przedstawianego w literaturze schematu:¹⁰

1. określenie przedmiotu i celu badań;
2. sformułowanie zagadnienia;
3. sformułowanie hipotez;
4. wybór terenu badań;
5. opracowanie technik badawczych;
6. badania pilotażowe;
7. opracowanie ostatecznej wersji zagadnienia, hipotez roboczych oraz narzędzi badawczych;
8. przeprowadzenie badań;
9. uporządkowanie i przygotowanie materiałów badawczych oraz ich analiza;
10. sprawdzenie hipotez;
11. opracowanie i uogólnienie wyników;
12. opracowanie teoretyczne.

Spośród metod przyjmowanych w badaniach historycznych¹¹ za najbardziej przydatne dla niniejszych potrzeb uznano: *metodę indukcji* - rozumianą w tym względzie jako metodę bezpośredniego ustalania faktów, *metodę dedukcji* - jako metodę pośredniego ustalania faktów i *metodę porównawczą* w odniesieniu do weryfikacji i ustalania w miarę wiarygodnych interpretacji analizowanych materiałów źródłowych.

Metody indukcyjna i dedukcyjna zostały zastosowane jako wzajemnie się uzupełniające. Metoda indukcyjna została wykorzystana do uzyskania informacji szczegółowych odnoszących się do kierunków prowadzonych badań i ich konkretnego efektu w postaci materiałów opublikowanych. Przy rekonstrukcji poszczególnych faktów przyjęto zasadę korzystania z co najmniej dwóch źródeł wytworzonych tak

⁹ Tamże, s. 63.

¹⁰ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1996, s. 83.

¹¹ J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1984, s. 379-395.

przez poszczególne komórki organizacyjne jak i publikowane materiały. Starano się ustalić związki między prowadzonymi kierunkami badań a konkretną ich przydatnością w procesie kształcenia zarówno w Akademii Obrony Narodowej, jak i szerzej w skali sił zbrojnych.

Metoda indukcyjna pozwoliła na chronologiczne ułożenie zdarzeń, konfrontację ich opisów zawartych w różnych opracowaniach źródłowych jak i rekonstrukcję ich przebiegu i uzyskanych efektów praktycznych.

Metoda dedukcyjna wykorzystana została do wydobywania z ogólnego opisu faktów, tych które miały wymiar szczegółowy odnoszących się wyłącznie do badanej problematyki.

W wielu przypadkach metodę indukcyjną i dedukcyjną stosowano jednocześnie. Celem takiego zastosowania wymienionych metod było uzyskanie pełnego obrazu dokonań danego obszaru badawczego dla ustalenia jego przydatności w teorii i praktyce. Generalnie wskazać należy, iż częściej posługiwano się metodą indukcyjną jako dającą większe prawdopodobieństwo odtwarzania przebiegu badanych faktów.

Kolejną metodą zastosowaną w tych badaniach była *metoda porównawcza*, która wykorzystana została do oceny uzyskanych efektów teoretycznych i praktycznych.

Z uwagi na fakt, że prowadzone badania mają wiele cech typowych dla wypracowanych przez metodologię badań historycznych określono następujące etapy ich realizacji:¹²

1. zapoznanie się z literaturą przedmiotu oraz analiza i ocena dokumentów źródłowych;
2. sprecyzowanie przedmiotu i celu badań;
3. określenie problemów badawczych i hipotezy roboczej i ich rozwiązania;
4. wybór metod i technik badawczych;
5. uporządkowanie i przetworzenie zebranych danych oraz ich analiza i interpretacja;

---

¹² Tamże, s. 395-397.

6. uogólnienie danych uzyskanych z badań i opracowanie rozprawy teoretycznej.

Wymienione etapy badań podzielić można na dwie zasadnicze grupy obejmujące:

- przygotowanie do prowadzenia badań właściwych;
- prowadzenie badań właściwych.

Do grupy pierwszej zespół autorski zaliczył cztery pierwsze etapy wyszczególnione w powyżej przedstawionym katalogu, zaś dwa pozostałe zakwalifikowane zostały do grupy badań właściwych. W dążeniu do uzyskania pełnego obrazu przebiegu badań charakterystyka ich dokonana będzie etapowo, a nie grupowo.

W pierwszym etapie badania oparte zostały na analizie literatury przedmiotu. Dotyczyło to publikacji ogólnych i odnoszących się do literatury metodologicznej.

Szczególnie ważne znaczenie dla powstania niniejszego opracowania miały materiały źródłowe. Stąd zaszła potrzeba ich gruntownego przebadania i analizy. Z uwagi na duże rozproszenie źródeł, ich zdekompletowanie i rozproszenie zachodziła potrzeba posilkowania się relacjami osób funkcyjnych zajmujących się bezpośrednio organizowaniem i prowadzeniem powyższej działalności określonej w temacie mniejszej rozprawy.

Zapoznanie się z materiałem źródłowym umożliwiło przystąpienie do wstępnego formułowania pytań badawczych i hipotez badawczych. Dokonano także doprecyzowania sformułowania samego tematu opracowania.

W etapie trzecim dokonano doprecyzowania problemów badawczych i hipotez roboczych oraz sposobu ich rozwiązania. W pierwszej kolejności sformułowany został główny problem badawczy. Określenie jego wywołało postawienie kilku następnych pytań badawczych, przy pomocy których zespół autorski próbował wyjaśnić powstałe kwestie szczegółowe.

W oparciu o główny problem badawczy i problemy szczegółowe sformułowano hipotezę roboczą i sposób jej rozwiązania. Podobnie jak w przypadku problemu badawczego również i hipoteza robocza została uzupełniona hipotezami cząstkowymi stanowiącymi niejako jej uszczegółowienie.

W czwartym etapie badań zespół autorski przystąpił do realizacji czynności związanych ze sprawdzeniem hipotezy roboczej. Zobligowało to do wyboru najbardziej przydatnych dla niniejszej problematyki metod badawczych i technik badawczych. Z szerokiej ich gamy wybrane zostały te, które są wspólne dla dyscyplin naukowych historia i pedagogika, a także tych, których zastosowanie mogło stanowić gwarancję uzyskania w miarę wiarygodnych i optymalnych wyników badań.

W przedostatnim etapie prowadzonych badań zajęto się uporządkowaniem i przetworzeniem zebranych danych oraz dokonaniem ich analizy i interpretacji. Uporządkowanie danych dokonane zostało pod względem zastosowania kryterium chronologiczno-problemowego z zachowaniem kolejności następujących po sobie zdarzeń. Przetworzenia danych dokonano w wyniku analizy i krytyki źródeł i objęto nim rekonstrukcję przebiegu przemian w procesie badań i realizowanych zadań dydaktycznych z obszaru edukacji obronnej społeczeństwa.

Analiza i interpretacja zdarzeń dotyczyła określenia doświadczeń wynikających ze stanu świadomości społecznej i potrzeby wzmożonej edukacji, a także badań inspirujących nowe kierunki takowego oddziaływania na społeczeństwo. Etap zakończony został doprecyzowaniem problemów głównych i szczegółowych niniejszej rozprawy oraz przygotowaniem szczegółowego planu jej pisania.

Ostatnim etapem było uogólnienie danych uzyskanych w badaniach i opracowanie rozprawy. Punktem wyjścia do uogólnienia danych i opracowania ostatecznych wniosków był materiał zgromadzony w poprzednim etapie badań, on też stał się podstawą do końcowego opracowania niniejszej rozprawy, której dokonano w formie pisemnej.

Kończąc rozważania odnoszące się do organizacji i przebiegu badań niniejszej rozprawy wskazać należy, iż prowadzone były na dość rozległym obszarze badawczym, słabo opracowanym, co wymuszało podejmowanie często pionierskich rozwiązań i wyciągania wniosków praktycznie nie zweryfikowanych.

Rozdział II

**PODSTAWOWE KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI NAUKOWO-BADAWCZEJ
WYDZIAŁU (INSTYTUTU) NAUK HUMANISTYCZNYCH
W LATACH 1990-1998**

Na początku lat dziewięćdziesiątych działalność naukowo-badawcza Wydziału Nauk Humanistycznych koncentrowała się na realizacji zadań badawczych wynikających z planu resortowego, planu Sztabu Generalnego WP i planu akademickiego, oraz na koncentracji badań własnych z obszaru:

- Polityczno-wojskowe aspekty polskiej polityki wschodniej;
- Nacjonalizmy a problemy bezpieczeństwa Europy Środkowej i Wschodniej;
- Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego;
- Kościoły chrześcijańskie wobec procesu transformacji społeczeństwa polskiego.

W ramach uczestnictwa w realizacji przedsięwzięć wynikających z planu resortowego, Sztabu Generalnego i akademickiego w latach 1990-1992 pracownicy naukowo-dydaktyczni uczestniczyli przy opracowywaniu tematu badawczego o kryptonimie „*Wychowanie*” - w ramach planu resortowego oraz „*Rozwój*” i „*Obrona*” - w ramach planu akademickiego.

W analizowanym okresie wydano 4 książki, 6 monografii w wydawnictwach wewnętrznych, 19 skryptów i podręczników akademickich oraz 293 inne publikacje.¹³

Do najważniejszych publikacji zaliczyć można:

- Lech WYSZCZELSKI, Niemen 1920 roku;
- Wojciech MIKUŁA, Zieleńce - Dubienka;
- Jerzy POKSIŃSKI, Tatar - Utnik - Nowicki, „TUN”;
- Mieczysław STARCZEWSKI, Lida i Stragan. Ślężacy w wywiadzie AK;

¹³ Ocena działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za 1991 i 1992 r.

- Marek Tadeusz FRANKOWSKI, Fort III w Pomiechówku 1939-1945;
- Jan Paweł II a wyznania współczesności;
- Mirosław DYRDA, Teoretyczne i metodyczne problemy działalności wychowawczej w warunkach bojowych;
- red. nauk. Ryszard ROSA, Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej, cz 1 i 2;
- red. nauk. Józef JARON, Wprowadzenie do etyki, cz. 1.

Pracownicy naukowo-dydaktyczni Wydziału swą aktywność pisarską szczególnie zaznaczyli przy publikacji opracowań zbiorowych, artykułów popularno-naukowych i publicystycznych. Za ważne uznać można szersze wychodzenie z publikacjami zamieszczanymi w opracowaniach wydawanych przez cywilne ośrodki naukowe. Szczególnie dużym zainteresowaniem cieszył się specjalny dodatek do „*Wojska i Wychowania*” pt. „*Zwycięskie bitwy w polskiej sztuce wojennej*”, wykorzystywany zwłaszcza przez młodzież w podnoszeniu swej wiedzy historycznej z obszaru dziejów oręża polskiego.

W 1993 r. pracownicy Wydziału włączeni zostali do badań nad tematami resortowymi: „*Bezpieczeństwo*”, „*Rozwój*”, „*Kultura*”, „*Obrona*” i „*Strategia*”. W najważniejszym z realizowanych tematów badawczych „*Bezpieczeństwo*” 3 z 8 opracowywanych problemów badawczych kierowane i realizowane były przez pracowników Wydziału. Kierownikami zespołów opracowujących powyższe podtematy byli: płk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ, dr hab. Krzysztof KICIŃSKI i doc. dr hab. Stefan KORYCKI.

Za duże osiągnięcie w analizowanym roku uznać należy opublikowanie 185 różnych pozycji ukazujących się w wielu prestiżowych wydawnictwach o zasięgu ogólnokrajowym.¹⁴ Do pozycji wymagających szczególnego wyeksponowania zaliczyć należy: monografię Krzysztofa KICIŃSKIEGO pt. „*Socjologia małych grup środowiskowych*” i Józefa BEDNARKA pt. „*Telewizja, video, komputery*”. Z naukowo-dydaktycznego punktu odniesienia znaczącą publikacją był podręcznik akademicki Lecha WYSZCZELSKIEGO pt. „*Historia myśli wojskowej do 1939 r.*”,

¹⁴ Ocena działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za 1992 r.

cz. 1 i 2 oraz opracowanie Ryszarda STĘPNIA pt. „Z zagadnień dydaktyki wojskowej”, a także trzy prace zbiorowe. Były to:

- Polityczno-wojskowe aspekty polskiej polityki wschodniej;
- Nacjonalizm a problemy bezpieczeństwa Europy Środkowo Wschodniej i Wschodniej;
- Zwycięskie bitwy w polskiej sztuce wojennej.

Pracownicy naukowo-dydaktyczni swą aktywność pisarską szczególnie zaznaczyli przy publikacji opracowań zbiorowych, artykułów naukowych, popularno-naukowych i publicystycznych. Za ważne uznać należy coraz szersze wychodzenie z publikacjami zamieszczanymi w periodykach cywilnych, zwłaszcza wydawanych przez renomowane ośrodki akademickie. Nastąpił także liczący się wzrost publikacji obcojęzycznych zamieszczanych w periodykach zagranicznych.

Dla popularyzacji wiedzy historycznej, w tym tradycji oręża polskiego, duże znaczenie miało opublikowanie kolejnego specjalnego dodatku do miesięcznika „Wojsko i Wychowanie” pt. „Wybitni dowódcy. Sławni obywatele.” Z uwagi na jego duży nakład i popularność jaką zyskał w wojsku stanowiło to istotną promocję dokonań Wydziału Nauk Humanistycznych.

Za szczególnie ważne uznać należy przeprowadzenie ośmiu konferencji i sympozjów naukowych, w tym dwóch o zasięgu ogólnokrajowym. Wśród tych drugich były to konferencje nt.:

- Nacjonalizm a problemy bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej;
- Kościoły chrześcijańskie wobec procesów transformacji społeczeństwa polskiego.

Ocena działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za 1993 r. jest wysoka. Decydowała o tym nie tylko ilościowa strona tego dorobku - była ona znacząca - ale i zawartość merytoryczna. Wydane publikacje uzyskały pozytywną opinię specjalistów oraz cieszyły się dużym zainteresowaniem społecznym.

Rok 1994 będący ostatnim funkcjonowaniem Wydziału Nauk Humanistycznych przed jego przekształceniem w Instytut Nauk Humanistycznych charakteryzował się prowadzeniem rozległych badań naukowych. Podjęto współpracę międzynarodową z Akademią Wojskową w Brnie opracowując wspólnie temat pt. „Polskie i czeskie drogi

do niepodległości i suwerenności po I i II wojnie światowej". Jednocześnie zaplanowano wieloletnią pracę nad tematem „Problemy bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego w warunkach transformacji ustrojowej w krajach Europy Środkowej”, kierowanego ze strony polskiej przez płk. prof. dr hab. Ryszarda ROSE. W ramach resortowych prac naukowych prowadzono badania nad tematem „Kultura dowodzenia w wojsku”, oraz „Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polski”. W ramach tego drugiego tematu mającego największy priorytet w skali wojska pracownicy Wydziału Nauk Humanistycznych samodzielnie opracowali dwa podtematy: „Edukacja dla bezpieczeństwa” - kierownik podtematu płk. dr hab. Ryszard STĘPIEŃ i „Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa” - kierownik podtematu - dr. hab. Krzysztof KICIŃSKI. Ponadto w pozostałych zespołach badawczych pracowało dalszych 7 pracowników naukowo-dydaktycznych Wydziału Nauk Humanistycznych.¹⁵ Wśród tematów wykonywanych w ramach prac badawczych Uczelni rozpoczęto realizację następujących węzłowych problemów: „Filozoficzne problemy współczesności”, „Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej”, „Socjologiczne problemy wojen i wojska”, „Doskonalenie systemu kształcenia słuchaczy AON”, „Teoria i metodyka kształtowania odporności psychicznej żołnierzy”, „Działalność społeczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej na rzecz obronności kraju w latach 1918-1939”, „Teoria i praktyka działań obronnych w latach 1914-1945”, „Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania interpersonalnego”, „Problemy bezpieczeństwa państwa w opiniach polityków i przedstawicieli nauk społecznych”, „Człowiek i technika” oraz „Wojna i pokój w polskiej myśli społecznej i wojskowej”.¹⁶

Wymienione tematy badawcze podzielone były nad podtematy realizowane przez poszczególne zespoły badawcze. Ogromna ilość podjętych tematów badawczych przekroczyła jednak w pewnym stopniu możliwości pracowników naukowych - chociaż Wydział Nauk Humanistycznych dysponował jeszcze dość dużym potencjałem naukowym i ludzkim. Zaobserwowana była nadmierna tendencja do planowania niejako „na wyrost”, a do tego do zbytniego rozproszenia kierunków badań. Uznać to można za słabość, którą starano się wyeliminować w kolejnych latach. Mimo tych

¹⁵ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za I półrocze 1994 r.

¹⁶ Plan prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1994.

zastrzeżeń dorobek badawczy Wydziału Nauk Humanistycznych w roku 1994 r. uznać można za obfity i to zarówno w wymiarze ilościowym jak i wagi podejmowanych prac badawczych.

Obok prac wykonywanych w ramach „*Planu prac naukowo-badawczych AON na lata dziewięćdziesiąte*” pracownicy Wydziału Nauk Humanistycznych wydali wiele publikacji zwartych, artykułów naukowych i artykułów popularno-naukowych. Za najcenniejsze uznać można:

- Krzysztof KICIŃSKI, *Wizje szkoły w społeczeństwie posttotalitarnym*;
- Henryk Idzi LATKOWSKI, *Stany Zjednoczone - informator*;
- Tadeusz SOKOŁOWSKI, *Wielka Brytania - informator*;
- Lech WYSZCZELSKI, *Historia myśli wojskowej okresu międzywojennego (1918-1939)*;
- Lech WYSZCZELSKI, *Wojna o Kresy Wschodnie w latach 1918-1921*;
- Ryszard ROSA, *Filozofia bezpieczeństwa. Tradycje i współczesność*;
- Lech WYSZCZELSKI, *Sztuka wojenna w wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1920 r.*

Dużym zainteresowaniem zewnętrznym cieszyły się publikacje zbiorowe, a mianowicie:

- „*Nacjonalizm. Konflikty narodowościowe w Europie Środkowej i Wschodniej*”;
- „*Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian*”;
- „*Powstania narodowe w Polsce. Dodatek do miesięcznika „Wojsko i Wychowanie*”.

Analizując dokonania naukowo-badawcze za 1994 r. wykazać należy przeprowadzone konferencje i sympozja naukowe, plonem których były wydane publikacje. Były to m. in. następujące przedsięwzięcia:

- *Powstanie kościuszkowskie 1994 r.*;
- *Wewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa kraju i ich regulacja w świetle prawa międzynarodowego i wewnętrznego*;

- System wychowawczy oddziału wojskowego. Stan aktualny i kierunki jego doskonalenia;
- Nacjonalizm wielkoruski i jego znaczenie dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polski;
- Prawa i wolności człowieka w warunkach służby wojskowej;
- Polskie drogi do wolności i niepodległości po II wojnie światowej;
- Edukacja dla bezpieczeństwa.¹⁷

Na początku roku akademickiego 1994/1995 nastąpiło rozwiązanie Wydziału Nauk Humanistycznych i powstanie nowej komórki naukowo-dydaktycznej Instytutu Nauk Humanistycznych. Utworzony on został na bazie rozwiązanego Wydziału Nauk Humanistycznych oraz Instytutu Dydaktyki Wojskowej. Nastąpiło istotne uszczuplenie kadry naukowo-dydaktycznej a także utworzenie nowych komórek organizacyjnych w ramach INH. Powstały dwie katedry - Katedra Historii Sztuki Wojennej i Katedra Pedagogiki oraz trzy zakłady - Zakład Psychologii Dowodzenia, Zakład Filozofii i Socjologii oraz Zakład Metodyki Szkolenia Operacyjno-Taktycznego. Dokonane zmiany organizacyjne w znaczącym stopniu ograniczyły możliwości badawcze Instytutu Nauk Humanistycznych z uwagi na zmniejszenie obszarów zainteresowania naukowego oraz liczące uszczuplenia kadrowe.

Mimo sygnalizowanych ograniczeń Instytut Nauk Humanistycznych w 1995 r. nadal aktywnie uczestniczył w realizacji międzynarodowego tematu badawczego pt. *„Polskie i czeskie drogi do niepodległości i suwerenności po I i II wojnie światowej”*, resortowego tematu badawczego *„Bezpieczeństwo”* oraz akademickich tematów badawczych *„Wojna i pokój w polskiej myśli społecznej i wojskowej”*, *„Filozoficzne i socjologiczne problemy bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego”*, *„Działalność społeczeństwa II Rzeczypospolitej na rzecz obronności kraju w latach 1918-1939”*, *„Człowiek a technika wojenna”*, *„Planowanie wojenne w Polsce w latach 1918-1956”*, *„Teoria i praktyka działań obronnych w latach 1914-1945”*, *„Stan oraz perspektywy rozwoju pedagogiki wojskowej i metodyk szczegółowych”* oraz *„Pedagogiczne podstawy kształcenia studentów w AON”*.¹⁸

¹⁷ Sprawozdanie z działalności naukowej Wydziału Nauk Humanistycznych za 1994 r.

¹⁸ Plan prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1995 r.

Plonem działalności naukowo-badawczej pracowników Instytutu Nauk Humanistycznych były nie tylko prace wykonywane w ramach centralnego planu ale i indywidualne dokonania naukowe, pisarskie i publicystyczne. Do najważniejszych publikacji wydanych w analizowanym roku zaliczyć należy:

- Jerzy KUNIKOWSKI, Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej;
- Bogdan RUDNICKI, Kształcenie obywatelskie w toku przemian;
- Lech WYSZCZELSKI, Problemy wojny i walki zbrojnej w myśli wojskowej;
- Jerzy KUNIKOWSKI, Człowiek a technika. Metodologiczne podstawy badań;
- Bogdan RUDNICKI, Myśl pedagogiczna w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej;
- Ryszard ROSA, Od humanizmu antropocentrycznego do humanizmu ekologicznego;
- Wojciech MIKUŁA, Raclawice;
- Leszek KANARSKI, Autoagresja w wojsku;
- Kazimierz PINDEL, Obrona terytorialna II Rzeczypospolitej;
- Lech WYSZCZELSKI, Warszawa 1920 r.;
- Lech WYSZCZELSKI, Działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim w latach 1918-1939;
- Ryszard ROSA, Filozofia bezpieczeństwa;
- Wojciech MIKUŁA, Zieleńce - Dubienka - Raclawice;
- pod red. Ryszard STĘPIEŃ, Kształcenie oraz doskonalenie umiejętności dowódczych i wychowawczych kadry zawodowej wojska;
- pod red. Marek KUCHARSKI, Przygotowanie pedagogiczne kadr dowódczych Wojska Polskiego.¹⁹

Ważne miejsce w działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych zajmowały organizowane konferencje i sympozja naukowe. Wszystkie one znalazły wyraz w opublikowanych materiałach. Do przeprowadzonych konferencji i sympozjów naukowych zaliczyć należy:

---

¹⁹ Sprawozdania z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I i II półrocze 1995 r.

- Bitwa warszawska 1920 r. - aspekty militarne;
- Ziemie północno-wschodnie w działaniach militarnych i dyplomatycznych w latach 1914-1946;
- Józef Piłsudski - polityk, żołnierz;
- Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian;
- Prawa i wolności człowieka w warunkach służby wojskowej;
- System wychowania oddziału wojskowego.

Powyższe wymienienie tylko tytułów najważniejszych publikacji, opracowań studyjnych oraz organizowanych konferencji i sympozjów naukowych wskazuje, iż mimo wcześniej ukazanych ograniczeń - zwłaszcza dużego uszczuplenia potencjału naukowego - dokonania komórki nakierowanej w Akademii Obrony Narodowej na upowszechnianie humanistyki wojskowej są znaczące.

W roku 1996 r. działalność naukowo-badawcza Instytutu Nauk Humanistycznych nakierowana była na prowadzenie badań w ramach planowanych tematów badawczych (międzynarodowe, resortowe i akademickie) jak i indywidualne prowadzenie badań. Plonem wspólnych badań polsko-czeskich w ramach tematu badawczego pt. *„Polskie i czeskie drogi do wolności i suwerenności po I i II wojnie światowej”* było wydanie w dwóch wersjach językowych publikacji o tym właśnie tytule. Koordynatorem ze strony polskiej tego tematu był płk. dr hab. Lech WYSZCZELSKI.

Rozpoczęto prace nad tematem resortowym *„Modelowy system edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej”* kierowanym przez płk. dr. hab. Ryszarda STĘPNIA. W analizowanym roku w ramach tego tematu przystąpiono do prac studyjnych, opracowano koncepcję tematu oraz przyjęto podstawowe założenia organizacyjne.

W ramach prac wewnątrzakademickich zakończono realizację tematu *„Teoria i praktyka działań obronnych w latach 1914-1945”*, kierowanego przez płk. dr. hab. Henryka HERMANNA. Podobnie nastąpiło to wobec tematu *„Wojna i pokój w polskiej myśli społecznej i wojskowej”*, kierowanego przez płk. prof. dr. hab. Ryszarda ROSE. Ukończono prace nad tematem *„Planowanie wojenne w Polsce w latach 1918-1956”*, kierowanym przez płk. dr. hab. Lecha WYSZCZELSKIEGO. W dalszym ciągu trwały

prace nad kolejnymi etapami tematu „*Stan i perspektywy rozwoju pedagogiki wojskowej i metodyk szczegółowych*”, kierowanego przez plk. dr. hab. Ryszarda STĘPNIA.²⁰

Pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu Nauk Humanistycznych w dalszym ciągu publikowali wiele książek i artykułów naukowych spotykających się z uznaniem nie tylko w środowisku wojskowym ale i wśród cywilnych środowisk naukowych. Oto tylko najważniejsze wydane w 1996 r. publikacje:

- Jerzy POKSIŃSKI, *My sędziowie nie od Boga. Z dziejów sądownictwa wojskowego PRL 1944-1956*;
- Dominik STRASBURGIER, *Zasady sztuki wojennej w kampaniach i bitwach od starożytności do wojny francusko-pruskiej 1870-1871 r.*;
- Wojciech MIKUŁA, *Bitwy Insurekcji Kościuszkowskiej. Błonie, Raszyn, Gólków*;
- red. nauk. Ryszard ROSA, *Problemu bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej*;
- Lech WYSZCZELSKI, *Działania nieregularne w myśli wojskowej XIX i początku XX wieku*;
- Henryk HERMANN, Wiesław CHRZANOWSKI, Dominik STRASBURGIER, *Sztuka wojenna Wojska Polskiego w latach 1945-1990*;
- Stefan CZMUR, *El Alamein 1942*;
- Stefan CHOJNECKI, Wojciech MIKUŁA, *Polska sztuka wojenna od X do końca XVIII w.*;
- Lech WYSZCZELSKI, *Prowadzenie wojny, kierowanie siłami zbrojnymi oraz planowanie wojenne w latach 1918-1939*;
- Janusz SOBIECKI, *W kręgu logiki*;
- red. nauk. Mirosław DYRDA, *Psychologia dowodzenia cz. I i II*;
- red. nauk. Marek KUCHARSKI, *Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej*;
- *Bitwa warszawska 1920 r. - aspekty militarne*;

---

²⁰ Plan pracy naukowo-badawczej na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1996 r.

- Marek Tadeusz FRANKOWSKI, Socjologiczne aspekty wojny;
- Ryszard ROSA, Filozofia i bezpieczeństwo.²¹

Wśród przeprowadzonych konferencji i sympozjów naukowych wymienić należy:

- Wojsko Polskie na Suwalszczyźnie. Działania bojowe 41 pp i I Suwalskiej Brygady Kawalerii;
- Rola i znaczenie terenu w działaniach wojennych na ziemiach polskich (X - XX w.);
- Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej - konferencja międzynarodowa;
- Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej;
- Przygotowanie metodyczne studentów w AON w świetle zadań wynikających z nowej doktryny szkoleniowej w SZ RP.

W 1997 r. uwaga badawcza pracowników naukowo-dydaktycznych Instytutu Nauk Humanistycznych w ramach prac ujętych w „*Planie prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte*” koncentrowała się na realizacji tematu resortowego pt. „*Modelowy system edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*” oraz na dwóch tematach wewnątrzakademickich pt. „*Armia w systemie demokratycznym państwa*” i „*Model działalności społeczno-wychowawczej w Wojsku Polskim III Rzeczypospolitej*”.

W analizowanym okresie wydano wiele prac naukowych, popularno-naukowych i publicystycznych. Do najważniejszych zaliczyć można:

- Janusz ŚWINIARSKI, O naturze bezpieczeństwa;
- Leszek KANARSKI, Janusz ŚWINIARSKI, Przemiany myślenia w wojsku;
- Leszek KANARSKI, Dowódca w sytuacjach społecznych;
- Jerzy KUNIKOWSKI, Armia w systemie demokratycznym;
- Wojciech MIKUŁA, Dylematy taktyki X - XVII wieku;

• ²¹ Sprawozdania z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I i II półrocze 1996 r.

- Ryszard ROSA, Prawa i wolności człowieka w armiach demokratycznego państwa;
- Ryszard STĘPIEŃ, Bogdan RUDNICKI, System wychowawczy wojska 1945-1989;
- Ryszard STĘPIEŃ, Demokratyczny charakter armii a rzeczowe i instytucjonalne przemiany wychowania wojskowego po 1989 r.;
- Lech WYSZCZELSKI, Prawno-ustrojowe zasady funkcjonowania Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej;
- Lech WYSZCZELSKI, Działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej;
- red. nauk. Mirosław DYRDA, Psychologia w wojsku;
- Psychologia w kształceniu i szkoleniu;
- red. nauk. Marek KUCHARSKI, Pedagogiczne podstawy wychowania wojskowego;
- red. nauk. Marek KUCHARSKI, Wybrane problemy edukacji pedagogicznej kadr dowódczo-sztabowych.²²

Istotnym uzupełnieniem wymienionego dorobku były przeprowadzone konferencje i sympozja naukowe. Oto one:

- Armia w społeczeństwie demokratycznym;
- Współczesny model edukacji dla bezpieczeństwa;
- Treści nauczania psychologii w wyższym szkolnictwie wojskowym w aspekcie przygotowania zawodowego;
- Historia sztuki wojennej jako przedmiot badań naukowych i dyscyplina dydaktyczna.

Opublikowany dorobek naukowy Instytutu Nauk Humanistycznych za 1997 r. obejmuje 6 monografii i rozpraw, 6 materiałów studyjnych, 51 artykułów naukowych i popularno-naukowych oraz 53 artykuły publicystyczne.²³

---

²² Sprawozdania z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I i II półrocze 1997 r.

²³ Tamże.

W 1998 r. Instytut Nauk Humanistycznych zakończył realizację tematu badawczego resortowego pt. „*Modelowy system edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*”, kierowanego przez płk. dr. hab. Ryszarda STĘPNIA. Opracowany został zarówno raport z badań jak i synteza prowadzonych prac badawczych. Z tematów wewnątrzakademickich realizowane były trzy. Zakończono prace nad tematem „*Model działalności oświatowo-wychowawczej w Wojsku Polskim III Rzeczypospolitej*”, kierowanym przez płk. dr. hab. Ryszarda STĘPNIA. Opracowana została całościowa synteza prezentująca wyniki badań. Opracowane zostały wszystkie z zaplanowanych podtematów tematu badawczego „*Armia w systemie demokratycznym*”, kierowanego przez płk. prof. dr. hab. Jerzego KUNIKOWSKIEGO. W kolejnym roku planuje się przygotowania całościowej syntezy kończącej prace nad tym tematem. Rozpoczęto prace nad tematem „*Miejsce i rola nauk humanistycznych w edukacji obronnej społeczeństwa*”, przygotowywanym przez zespół kierowany przez płk. prof. dr. hab. Lecha WYSZCZELSKIEGO. W ramach tego tematu opracowano podtematy: „*Rola Instytutu Nauk Humanistycznych AON w badaniach i upowszechnianiu humanistyki wojskowej*”, kierownik podtematu płk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ, „*Miejsce i dorobek badań z zakresu humanistyki wojskowej w obszarze edukacji obronnej społeczeństwa*”, kierownik podtematu płk prof. dr hab. Lech WYSZCZELSKI i „*Rola i dorobek dydaktyczny humanistyki wojskowej w wychowaniu obronnym społeczeństwa*”, kierownik podtematu płk dr hab. Marek KUCHARSKI.²⁴

W 1998 r w Instytucie Nauk Humanistycznych zaplanowano do przeprowadzenia - częściowo już zrealizowano - następujące konferencje i sympozja naukowe:

- Problem bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego u progu zjednoczonej Europy - konferencja międzynarodowa;
- Model edukacji obronnej społeczeństwa;
- Rola Instytutu Nauk Humanistycznych AON w rozwijaniu i upowszechnianiu myśli humanistycznej.

²⁴ Plan prac naukowych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1998.

Analizując indywidualny dorobek pisarski kadry naukowo-dydaktycznej Instytutu Nauk Humanistycznych za 1998 r., z konieczności zamknięcia prowadzonych badań, oceniony on został za pierwsze półrocze tego roku. Zamknął się on ogólną liczbą 76 publikacji.²⁵

- Stefan CZMUR (współautor Waldemar WÓJCIK), Dowódcy lotnictwa polskiego;
- Jan BORKOWSKI, Negocjacje, ale jakie?
- red. nauk. Henryk HERMANN, Historia sztuki wojennej jako przedmiot badań naukowych i dyscyplina dydaktyczna;
- red. nauk. Jerzy POKSIŃSKI, Sztuka wojenna sił zbrojnych uczestniczących w wojnach lokalnych i ważniejszych konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej;
- Stefan CHOJNECKI, Wojciech MIKUŁA, Lech WYSZCZELSKI (współautorzy), Działania militarne w Prusach Wschodnich;
- Lech WYSZCZELSKI, Międzynarodowe tło agresji III Rzeszy na Polskę;
- Ryszard ROSA, Prawa i wolności człowieka w armiach demokratycznego państwa, cz. II;
- Jerzy KUNIKOWSKI, Armia w systemie demokratycznym, cz. II;
- Lech WYSZCZELSKI, Prawno-ustrojowe zasady zapewnienia bezpieczeństwa w wybranych państwach o ugruntowanej demokracji;
- Marek KUCHARSKI, Prognostyczny model działalności społeczno-wychowawczej w Wojsku Polskim;
- Marek KUCHARSKI, Rola i dorobek dydaktyczny humanistyki wojskowej w wychowaniu obronnym społeczeństwa.

W ośmioletniej działalności Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych dokonano selektywnego zaledwie wyboru podstawowych kierunków prowadzonej działalności naukowo-badawczej oraz dokonań w postaci dorobku publikowanego. Nie jest to więc wykaz pełny, tym niemniej wskazuje on główne obszary badań oraz indywidualne i zespołowe dokonania. Z powyższej analizy wynika, że zwłaszcza od

---

²⁵ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I półrocze 1998 r.

połowy lat pięćdziesiątych, priorytetowym obszarem badań stały się problemy roli humanistyki wojskowej w badaniach nad szeroko rozumianą edukacją obronną społeczeństwa oraz formami i metodami jej upowszechniania. Dalsze plany badawcze także wskazują na podtrzymywanie zainteresowania tą problematyką badawczą.

Rozdział III

**DOROBEK NAUKOWO-BADAWCZY KOMÓREK
ORGANIZACYJNYCH INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH*****I. KATEDRA PEDAGOGIKI***

W konsekwencji przemian społeczno-ustrojowych w naszym Kraju zapoczątkowanych w 1989 r. przewartościowaniu uległy poglądy na zagrożenia militarne w Europie, na istotę i charakter konfliktów zbrojnych, a także na strukturę i system obronny państwa.

Zrodziła się nowa formacja społeczna, demokracja, w której monizm ideologiczny został zastąpiony przez pluralizm. Spowodowało to daleko idące zmiany w szkolnictwie cywilnym i wojskowym.

W ostatnich latach wykreowano wiele różnorodnych, alternatywnych koncepcji edukacyjnych, wyznaczających kierunki kształcenia i wychowania młodego pokolenia.

Koncepcje te, w mniejszym lub większym stopniu są dostosowane do potrzeb demokratycznego państwa i żyjącego w nim społeczeństwa. Niektóre z nich są sukcesywnie wdrażane do praktyki. Pedagogika adaptacyjna /przystosowawcza/, wypierana jest przez pedagogikę krytyczno-kreatywną. W praktyce edukacyjnej wykorzystywane są założenia pedagogiki personalistycznej, aksjologicznej i prakseologicznej. Coraz więcej uwagi poświęca się na kształcenie podmiotowe i dialogowe. Wysoką rangę nadaje się edukacji ustawicznej, równoległej i multimedialnej.

W świetle powyższego, dokonano gruntownej modyfikacji programów kształcenia na wszystkich poziomach edukacji. Niestety, problematyka dotycząca bezpieczeństwa w kontekście zagrożeń militarnych, ekologicznych, geofizycznych itp. została zepchnięta na dalszy plan. Tematyka dotycząca edukacji obronnej albo została zredukowana do minimum, albo została całkowicie pominięta.

Świadomość społeczna dotycząca współczesnych zagrożeń i sposobów obrony przed nimi jest stopniowo „wygaszana”. Jest to bezspornie zjawisko niepokojące. Zagrożenia militarne /konflikt zbrojny, wojna/ oraz możliwość klęsk żywiołowych, istnieją zawsze. Potwierdza to fakt, że od zakończenia drugiej wojny światowej do 1990 roku miało miejsce /w skali światowej/ około 160 wojen i konfliktów wewnętrznych. W działaniach tych zginęło ponad siedem milionów żołnierzy.²⁶ Wystarczy również wspomnieć awarię elektrowni atomowej w Czarnobylu, powodzie w naszym kraju, zamachy terrorystyczne itp. oraz tragiczne następstwa tych zdarzeń.

W tej sytuacji problem bezpieczeństwa i edukacji obronnej społeczeństwa nabiera szczególnego znaczenia.

Wiodącą rolę w edukacji obronnej społeczeństwa spełnia edukacja wojskowa, w której nauki humanistyczne zajmują znaczącą pozycję. Edukacja ta, w swym najszerszym wymiarze, obejmuje nie tylko ludzi w mundurach /żołnierzy i kadre zawodową/, ale także ludzi ze środowiska cywilnego, zajmujące ważne stanowiska w administracji państwowej i w szkolnictwie.

Edukacja obronna, to jeden z węzłowych problemów badawczych, podejmowanych przez Instytut Nauk Humanistycznych AON. Znaczący dorobek naukowy w tym obszarze posiada Katedra Pedagogiki, funkcjonująca w strukturze tego Instytutu.

Wojskowe nauki humanistyczne /w tym pedagogika wojskowa, podobnie jak inne nauki, spełniają dwie podstawowe funkcje:

1. Funkcja sensu pro domo sua /autoteliczna/ - polegająca na tym, że nauki te zajmują się same sobą, swoją egzystencją i rozwojem.
2. Funkcja sensu pro publico bono /heteroteliczna/ - gdzie rola tych nauk sprowadza się do zaspokajania potrzeb społecznych i wywierania wpływu na rozwój społeczeństwa w wymiarze humanistycznym /pedagogicznym, historycznym, filozoficznym i socjologicznym/.

---

²⁶ Zob. A.H. Toffler. *Wojna i antywojna*. Warszawa 1997, s. 22.

Nauka może i powinna służyć człowiekowi, może mu pomagać, ale może także prowadzić do jego zguby /broń jądrowa, chemiczna, biologiczna, itp./.

Te dwie funkcje wyznaczają kierunki i cele działalności naukowej i prac badawczych wojskowych nauk humanistycznych.

Działalność naukowo-badawcza Katedry Pedagogiki w przedmiocie edukacja obronna sprowadza się głównie do następujących problemów:

- 1) wszechstronnego kształtowania osobowości człowieka w zakresie dyspozycji intelektualno-sprawnościowych /wiedza, umiejętności, nawyki/ oraz w zakresie dyspozycji motywacyjno-wolicjonalnych /potrzeby, postawy, motywacje zdolności, zainteresowania/, w aspekcie dyspozycji obronnych.
- 2) przygotowania człowieka do działania w warunkach zagrożeń militarnych i w misjach pokojowych – głównie w odniesieniu do kadr dowódczo-sztabowych.
- 3) przygotowania człowieka do sprawnego kierowania zespołami ludzkimi.
- 4) doskonalenie umiejętności dydaktyczno-wychowawczych dowódców oraz nauczycieli wojskowych i cywilnych, niezbędnych w praktyce edukacji obronnej w wojsku, w szkołach i w uczelniach.
- 5) prognozowanie, modyfikowanie i usprawnianie procesu edukacji obronnej poprzez opracowanie na podstawie badań koncepcji i rozwiązań modelowych.

W świetle powyższych problemów celem niniejszego opracowania jest ukazanie dorobku naukowego Katedry Pedagogiki w sferze edukacji obronnej społeczeństwa. Przegląd badań i prac naukowych obejmuje lata 1994-1998, z tej racji iż w poprzednich strukturach funkcjonowała inna komórka organizacyjna, której zainteresowania badawcze były ściśle ukierunkowane na analizowaną problematykę.

1. Prezentowany w niniejszym opracowaniu przegląd badań obejmuje trzy grupy problemów:
2. Wychowanie fizyczne jako integralna część edukacji obronnej społeczeństwa.

3. Kwalifikacje pedagogiczne i ich znaczenie w obronnej praktyce edukacyjnej.
4. Wizje i prognozy edukacji obronnej społeczeństwa.

3.1.1. Wychowanie fizyczne jako integralna część edukacji obronnej społeczeństwa.

Zachowanie obronne człowieka determinuje wiele czynników, a wśród nich sprawność fizyczna i odporność psychiczna. Kształtowaniu tych cech służy między innymi edukacja fizyczna, która jest jednym z obszarów edukacji obronnej. Sprawność psychofizyczna warunkuje zatem działanie człowieka w sytuacjach zagrożenia, wtedy gdy podejmuje czynności o charakterze obronnym. Edukacja fizyczna spełnia funkcję adaptacyjną, ponieważ „ludzi trzeba przygotować do pracy, do obrony, do rozrywki”.²⁷

O psychofizycznym przygotowaniu człowieka do walki zbrojnej traktuje praca nt. „Wychowanie fizyczne i jego wpływ na właściwości psychofizyczne oficerów”. Wyd. AON Warszawa 1994. Praca ta powstała w wyniku badań sondażowo-diagnostycznych przeprowadzonych przez płk.prof.dr.hab. B.SZULCA i płk.dr. J.GROSKREJCA.

Celem badań było ustalenie zależności między sprawnością fizyczną, a sprawnością dowodzenia oraz wytyczenie kierunków optymalizacji edukacji fizycznej w AON.

Badania miały charakter teoretyczno-empiryczny. Celem badań teoretycznych było pogłębienie i ugruntowanie wiedzy, umożliwiającej wygenerowanie przesłanek epistemologicznych, określenie założeń metodologicznych i ustalenie procedury badań empirycznych. Poszukiwanie, gromadzenie i porządkowanie wiedzy przebiegało na

---

²⁷ Z.M.Demel, A.Skład. teoria wychowania fizycznego dla pedagogów Warszawa 1976, s. 123.

gruncie kilku nauk: teorii sztuki wojennej, psychologii, pedagogiki i prakseologii. Badania teoretyczne miały zatem wymiar interdyscyplinarny.

Synteza wiedzy teoretycznej stanowiła podłoże do przeprowadzenia badań empirycznych, których celem było zweryfikowanie hipotezy i udzielenie odpowiedzi na pytania badawcze.

Badaniami empirycznymi objęto ogółem 146 osób posługując się kwestionariuszem ankiety i testem wiadomości jedyne go wyboru.

Uzyskane wyniki badań wykazały istotną statystycznie zależność między edukacją fizyczną, a cechami psychofizycznymi badanych. Szczególnie dotyczy to takich cech, jak odporność na zmęczenie, adaptacja do stresu, odwaga, zdecydowanie i odporność psychiczna. Zdecydowana większość badanych dostrzegła pozytywny wpływ sprawności fizycznej na intelektualną sferę osobowości człowieka.

Treści zawarte w niniejszej pracy oraz wyniki badań prowadzą do ogólnej konkluzji, że edukacja fizyczna w kontekście kształtowania cech psychofizycznych człowieka, spełnia ważne zadanie w edukacji obronnej społeczeństwa.

Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych do organizowania działań obronnych o charakterze zbrojnym, realizowane jest w trakcie studiów w AON między innymi poprzez różnorodne odmiany ćwiczeń wojskowych. Ćwiczenia te pod względem organizacyjnym i merytorycznym zbliżone są do realiów walki zbrojnej. W dniach 19-23.06.1995 r. podczas ćwiczeń dowódczo-sztabowych, przeprowadzono badania pilotażowe, dotyczące wpływu ćwiczeń relaksacyjno-koncentrujących na aktywność psychomotoryczną studentów, w warunkach zmęczenia przewlekłego /znużenia/. Badania wykazały, że stosowanie ćwiczeń relaksacyjno-koncentrujących w drugiej i trzeciej dobie ćwiczeń dowódczo-sztabowych, zmniejsza stan zmęczenia /spowodowany ciągłym działaniem i deficytem snu/ oraz zwiększa aktywność psychomotoryczną i zdolność do dalszej pracy badanych w przedziale czasowym od 2 do 3 godzin. Badania przeprowadzono poprzez pomiar i rejestrację tętna badanych przy użyciu sport testerów. Różnica wartości tętna przed i po ćwiczeniach relaksacyjno-koncentrujących, była miernikiem poziomu aktywności badanych

Badania przeprowadzał płk dr J.GROSKREJC, a ich wyniki opublikował w: „Sprawozdanie z badań prowadzonych w ramach ćwiczeń dowódczo-sztabowych”, wyd. AON, Warszawa 1995.

Badania wykazały, że przy długotrwałej i intensywnej aktywności psychomotorycznej oraz w warunkach zmęczenia /wyczerpania/, ćwiczenia relaksacyjno-koncentrujące, pozwalają na dalsze 6-3 godzinne sprawne działanie

3.1.2. Kwalifikacje pedagogiczne i ich znaczenie w obronnej praktyce edukacyjnej

W latach 1995-1996 zespół oficerów: płk dr hab. M.KUCHARSKI /kierownik naukowy/, płk dr J.GROSKREJC, płk dr H.BUGAŁA, ppłk dr Z.NOWAKOWSKI, przeprowadzał badania dotyczące problemu przygotowania kadr dowódczo-sztabowych do działalności dydaktyczno-wychowawczej w Siłach Zbrojnych RP.

Badania przebiegały w dwóch etapach:

Etap I – obejmował badania teoretyczne, w wyniku których powstała praca „*Transgresyjne podłoże przygotowania pedagogicznego kadr dowódczych WP*”, wyd. AON, Warszawa 1995 /Pedagogika 3” Etap I/.

Etap II – w którym przeprowadzono badania empiryczne. Owocem tych badań było opracowanie w formie studyjnej pt. „*Przygotowanie pedagogiczne kadr dowódczych WP*”, wyd. AON, Warszawa 1996, /Pedagogika 3” Etap II/

Celem badań było wypracowanie naukowo uzasadnionej koncepcji przygotowania pedagogicznego oficerów-dowódców, odpowiadającej współczesnym wymogom zawodowej służby wojskowej.

U podstaw wspomnianej koncepcji legły założenia teorii transgresyjnej oraz funkcje i obszary działalności dowódcy.

Koncepcja człowieka transgresyjnego wyrosła na gruncie trzech teorii:

1. teorii decyzji;
2. teorii kognitywizmu;
3. teorii motywacji.

W świetle tej koncepcji człowiek, znajdując się w stanie ustawicznej aktywności, podejmuje działania o charakterze ochronnym /zachowawczym/, bądź też działania transgresyjne, skierowane „ku sobie”, „ku rzeczom”, „ku innym ludziom”, „ku symbolom”. Działania zachowawcze podejmowane są w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb biologicznych człowieka.

Działania transgresyjne, oparte na motywacji hubrystycznej, mają charakter czynności typu „poza”, mają charakter ekspansywny i twórczy. Zaspokajają one wyższe dążenia ludzkie, dążenia podmiotowe, poznawcze i egzystencjalne.²⁸ Celem tych działań jest przekraczanie granic intelektualnych i sprawnościowych.²⁹ Działania te utożsamiane są z wyczynem i mogą mieć znaczenie konstruktywne, bądź destruktywne. W odniesieniu do działań w walce zbrojnej lub w sytuacji innych zagrożeń, podejmowanie czynności obronnych /obrona siebie lub innych/ w sprawie godziwej, możemy uznać, że są to działania transgresyjne w sensie konstruktywnym, gdyż przywracają pokój, spokój, ład i bezpieczeństwo.

Rozważając funkcje i obszary działalności oficera dowódcy, należało odpowiedzieć na pytanie - kim jest oficer, absolwent naszej uczelni? Na podstawie analizy teoretycznej i badań empirycznych ustalono, że oficer – dowódca, który jest absolwentem AON, to:

1. Człowiek zaliczany do elity społecznej, wszechstronnie wykształcony, o wysokiej erudycji intelektualnej i kulturze osobistej;
2. Obywatel państwa, społeczeństwa i członek rodziny – prezentujący powszechnie uznawane postawy i wartości.

---

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 44.

3. Dowódca – posiadający dyspozycje intelektualno-sprawnościowe, zapewniające sprawne organizowanie działań i kierowanie zespołami ludzkimi w okresie pokoju i wojny.
4. Przywódca – czyli lider umiejący przewodzić podwładnym.
5. Pedagog – czyli nauczyciel, wychowawca i animator, posiadający wiedzę i umiejętności dydaktyczno-wychowawcze.

W obrębie tej ostatniej kategorii i wynikających z niej funkcji, skupiają się refleksje dylematy i konstatacje w teoretycznej części pracy.

Kwalifikacje pedagogiczne oficera dowódcy /szczegółowo opisane i wyjaśnione w części empirycznej/ są, jak się wydaje, ze wszech miar adekwatne do wszystkich nauczycieli zajmujących się edukacją obronną. Dużą przydatność społeczną i użyteczność praktyczną tych badań należy dostrzegać w fakcie, że wielu byłych oficerów, przyczynia się do podnoszenia świadomości obronnej społeczeństwa, poprzez realizację programowych zajęć z obronności /PO/ w szkolnictwie cywilnym.

Na podstawie badań teoretyczno-empirycznych, stosownie do zakładanych celów, ustalono:

1. *w sferze diagnostycznej* – aktualnie obowiązujące wartości, normy i wymagania charakterystyczne dla działalności dowódczo-wychowawczej oficerów;
2. *w sferze kreatywno-interpretacyjnej* – nowe obszary edukacji pedagogicznej kadry dowódczej, odpowiadające obecnym wymaganiom zawodowej służby wojskowej;
3. *w sferze prognostycznej* – propozycje i wnioski dotyczące doskonalenia pedagogicznego oficerów – dowódców.

Końcowe ustalenia, wnioski i propozycje zawarte w pracy, mogą być w całej rozciągłości wykorzystane w praktyce dydaktyczno-wychowawczej w obszarze edukacji obronnej.

3.1.3. Wizje i prognozy edukacji obronnej społeczeństwa

W ostatnich latach wojskowe nauki humanistyczne /w tym pedagogika wojskowa/, wskazują wzmożone zainteresowanie problematyką obronną w obrębie której egzystują swoiste pojęcia i kategorie takie jak: „bezpieczeństwo”, „obronność”, „wychowanie obronne” i „edukacja obronna”.

Aktywność badawcza w obszarze tej problematyki przyjmuje dwie formy ekspresji:

1. wyrażana w postaci rozważań teoriopoznawczych oraz diagnozowania istniejącej rzeczywistości w kontekście świadomości i edukacji obronnej społeczeństwa /ujęcie reentywistyczne/;
2. wyrażana w postaci modelowych konstrukcji i koncepcji mających znaczenie pragmatyczne – utylitarne dla edukacji obronnej /ujęcie prospektywne/.

W świetle powyższego rodzą się pytania „jaka jest geneza tych problemów?”, „gdzie leży źródło i jakie są przyczyny zainteresowań naukowych i aktywności badawczej w sferze zagadnień obronności?”, „czy modyfikacje systemowe, organizacyjne, programowe, finansowe, itp. w tym obszarze są konieczne i uzasadnione?”

Odpowiedzi na powyższe pytania udziela praca naukowa pt. „*Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP*” p.k. „*DZETA*”, wykonana przez zespół badawczy pod naukowym kierownictwem płk.dr.hab. R.STĘPNIA. W skład zespołu wchodził m.in.: płk dr hab. M.KUCHARSKI i pplk dr J.BIENKOWSKI. Ze względu na podjęty problem, zakres badań, zawartość merytoryczną oraz wykreowany model systemu edukacji obronnej, praca ta posiada dużą wartość poznawczą i praktyczną. Poznajemy tu w szczególności obowiązujący dotychczas system edukacji obronnej społeczeństwa polskiego, a także systemy tejże edukacji w wybranych państwach zachodnich i Europy Środkowo-Wschodniej. Z przeprowadzonej analizy porównawczej wynikają konstatacje, że nasz system jest przestarzały, funkcjonuje z małą dynamiką i nie przystaje do współczesności.

Podjęty w badaniach problem, w głównej mierze dotyczył organizacji i metodyki kształtowania świadomości obronnej społeczeństwa, postrzeganych przez pryzmat koniecznych zmian systemowych, prawnych, finansowych i programowych oraz zaproponowania rozwiązań modelowych dostosowanych do aktualnych wymagań, oczekiwań i potrzeb.

Źródła i przyczyny powstania tego problemu należy upatrywać w uwarunkowaniach politycznych, społecznych, ekonomicznych, militarnych i wielu innych, jakie powstały w wyniku przełomu w 1989 roku.

Wartość praktyczna skonstruowanego modelu wyraża się w tym, że po wdrożeniu go w życie, wniesie, jak można oczekiwać, pożądane i postulowane zmiany oraz przyczyni się do zaktualizowania i optymalizacji systemu edukacji obronnej społeczeństwa polskiego.

Przedstawiona wyżej praca jest niewątpliwie znaczącym i doniosłym osiągnięciem wojskowych nauk humanistycznych, zarówno w skali wojska, jak i w skali ogólnopolskiej.

Kolejnym opracowaniem prospektywnym jest „*Prognostyczny model działalności społeczno-wychowawczej w Wojsku Polskim*”, wykonany przez zespół badawczy: płk dr hab. M.KUCHARSKI /red. naukowa/, ppłk dr J.BIENKOWSKI i ppłk dr S.ŚLUSARCZYK, wyd. AON, Warszawa 1998 r.

Praca ta powstała na gruncie badań teoretycznych /analiza literatury oraz materiałów z konferencji i sympozjów poświęconych problematyce wychowawczej w wojsku/.

Przedstawiony w pracy model, wyznacza kierunki, obszary i sposoby działalności społeczno-wychowawczej dowódców szczebla taktycznego. Model ów ukazuje związki z edukacją obronną poprzez kontekst celowo-zadaniowy tejże działalności, u podstaw której leżą następujące przesłanki:

- nowa filozofia dowodzenia siłami zbrojnymi wynikająca z dostosowania jej do wymogów polityki obronnej państwa i z uwzględnieniem perspektywy integracji z NATO;

- rozszerzona współpraca dowódcy z władzami i organizacjami cywilnymi garnizonu;
- podejmowana w różnych formach działalność proobronna, promowanie i popularyzowanie zagadnień obronności wśród młodzieży /prelekcje, wystawy, „dzień otwartych koszar”, imprezy sportowo-obronne/.

W najbliższym czasie planowane są badania, które dotyczą problemu kierowania zespołami ludzkimi w aspekcie pedagogicznym. Jest to problem ważny, z punktu widzenia wzajemnych relacji między ludźmi, ich doboru do określonych zadań obronnych oraz sprawnego kierowania nimi w czasie klęsk żywiołowych, katastrof, czy walki zbrojnej.

3.1.4. Wnioski i konstatacje

Przedstawiony przegląd badań i prac naukowych, dotyczących problematyki wychowania obronnego, zasługuje na wysoką ocenę dorobku naukowego Katedry Pedagogiki Wojskowej. Ocenę tę potwierdzają pozytywne opinie i recenzje naukowe wymienionych wyżej opracowań, zarówno pod względem merytorycznym jak i metodologicznym.

Uogólniając wnioski z poszczególnych badań i opracowań dochodzimy do następujących konstatacji:

1. Edukacja obronna społeczeństwa, traktowana jako integralna część edukacji globalnej stanowi ważny problem badawczy.
2. Pedagogika wojskowa posiada znaczący dorobek naukowy, zajmuje poczesne miejsce w popularyzowaniu wiedzy i kreowaniu działalności obronnej młodzieży i dorosłych w środowisku wojskowym i cywilnym.
3. Istotnym elementem, stanowiącym podłoże świadomości i umiejętności obronnych, jest szeroko pojmowana edukacja fizyczna, szczególnie w kształtowaniu sprawności somatycznej i właściwości psychofizycznych.

4. Praktyka dydaktyczno-wychowawcza w zakresie edukacji obronnej wymaga odpowiednio wykwalifikowanych kadr, dlatego też dużego znaczenia nabiera przygotowanie pedagogiczne nauczycieli realizujących przedmiot wychowanie obronne.
5. System edukacji obronnej w naszym kraju jest anachroniczny, zredukowany i zawężony, mało dynamiczny i mało efektywny, nie przystaje więc do współczesnych warunków. W konsekwencji obserwuje się „wygaszanie” świadomości obronnej społeczeństwa i spychanie tego problemu na peryferie wychowania, na wszystkich poziomach edukacyjnych.
6. W świetle powyższego, system ten wymaga gruntownej przebudowy i daleko idących modyfikacji, czego można dokonać poprzez wdrożenie modelu edukacyjnego, który wykreowano w Instytucie Nauk Humanistycznych AON, jako ukoronowanie szeroko zakrojonych badań przeprowadzonych w latach 1996-1998.

Wysoka dynamika rozwoju współczesnego świata generuje dla ludzkości zagrożenia różnorodnej natury, dlatego znaczenie edukacji obronnej nie maleje, lecz wzrasta. Z tego powodu, kontynuowanie badań w tym obszarze staje się ustawiczną powinnością i uzasadnioną społecznie koniecznością.

3.2. KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

Katedra Historii Sztuki Wojennej występuje w Instytucie Nauk Humanistycznych (w latach 1990-1993 Wydziale Nauk Humanistycznych) od października 1990 r. i funkcjonuje do chwili obecnej. Stan osobowy jej pracowników naukowych stanowią oficerowie z byłych katedr : Historii Sztuki Wojennej ASG WP oraz teorii i historii wojen WAP. Proces transformacji ustrojowej naszego państwa, w tym także sił zbrojnych, doprowadził do gruntownych przeobrażeń ich struktury

organizacyjnej. Przeobrażenia te objęły również wyższe szkolnictwo wojskowe, co znalazło swój wyraz w nowym ujęciu organizacyjnym Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego a w jej ramach, nowym usytuowaniu katedry W powstałej od nowa w 1990 r. Akademii Obrony Narodowej Katedra Historii Sztuki Wojennej przestała być samodzielną (jaką była dotąd w Akademii Sztabu Generalnego WP) i w nowej strukturze AON weszła w skład Wydziału Nauk Humanistycznych. Jej głównym zadaniem jest działalność dydaktyczna i naukowobadawcza, przede wszystkim w zakresie historii sztuki wojennej oraz także szeroko rozumianej historii wojskowości.

Należy odnotować, iż zakres i treści tego przedmiotu (specjalności naukowej) rozumiane i uwzględniane są dosyć szeroko. Nie ograniczamy się tylko do wąsko pojętej sztuki wojennej w bitwach i kampaniach przeszłości, lecz widziana jest ona na tle szeroko ujmowanych przeobrażeń w wojskowości i polityce militarnej. Wojna jako zjawisko polityczne, a w uczelni dowódczo-sztabowej widziana jest przede wszystkim jako zjawisko militarne, poddawana jest analizie także w toku zajęć z historii dyplomacji. Zatem w głównym nurcie działalności katedry znajdują się dwa przedmioty: historia sztuki wojennej i historia dyplomacji, ukierunkowana na dyplomatyczne przygotowanie i rozstrzygnięcie konfliktu zbrojnego. Jednak główny akcent położony jest na historię sztuki wojennej, co wynika chociażby z ilości godzin dydaktycznych.

Rola i znaczenie historii sztuki wojennej w procesie kształcenia kadr dowódczo-sztabowych i badaniach naukowych jest ewidentna, oczywista i niepodważalna³⁰. Opiera się ona na założeniu, że zrozumienie przeobrażeń współczesnej sztuki wojennej oraz wytyczenie kierunków jej zmian w przyszłych wojnach nie jest możliwe bez gruntownej znajomości przeszłości sił zbrojnych oraz stosowanych przez nie form i sposobów walki. Dlatego w procesie studiowania HSzW przez słuchaczy, chodzi nie tylko o pogłębienie i poszerzenie zakresu posiadanej przez nich wiedzy historyczno-wojskowej z wojskowości polskiej i powszechnej, lecz przede wszystkim o :

- nauczanie ich analizy i oceny wydarzeń, zjawisk i procesów rozwojowych zachodzących w sztuce wojennej na przestrzeni dziejów;

³⁰ T. Urbańczyk: Wiedza historyczno-wojskowa w edukacji oficerów. Myśl Wojskowa nr 10/1986 r. ss. 16-20.

- uogólnianie doświadczeń wojennych i wyciąganie z nich praktycznych wniosków³¹;
- wykorzystanie przykładów historycznych przy rozwiązywaniu współczesnych zagadnień sztuki wojennej³².

Natomiast proces badań naukowych ukierunkowany jest na pogłębione i wieloaspektowe zbadanie tych zjawisk i procesów sztuki wojennej, które miały rozstrzygające znaczenie dla jej rozwoju. Specyfiką metodologii badań historii sztuki wojennej jest to, iż nie zachodzi konieczność systematycznego badania przebiegu wszystkich wojen, lecz tylko tych, które wniosły coś nowego, co istotnie rzutowało na ich przebieg, lub wykorzystanie sił zbrojnych. Z kolei rozłożenie procesu badawczego na znacznej przestrzeni chronologicznej daje ogromny materiał porównawczy i ułatwia wydobycie prawidłowości przemian.

Zatem w procesie badań z historii sztuki wojennej najważniejsze jest to by w oparciu o historyczne fakty ustalić prawidłowości rozwoju sił zbrojnych i sztuki wojennej oraz ukazać istotę przemian. Znajomość praw, zasad i prawidłowości przeobrażeń wojen i wojskowości umożliwia prognozowanie wielu zjawisk na współczesnym i przyszłym polu walki.

Z powyższych rozważań wynika, iż HSzW jest silnie umocowana zarówno w procesie dydaktycznym, jak i naukowym AON. Prowadzenie badań naukowych przez AON, w tym także przez katedrę prawnie sankcjonuje Rozporządzenie Rady Ministrów i zarządzenie ministra obrony narodowej³³, oraz obwieszczenie Przewodniczącego CK ds Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych z 25 lutego 1992 r.³⁴. W wykazie dziedzin naukowych w zakresie których mogą być nadawane stopnie i tytuły naukowe, wymienia się nauki wojskowe (pkt. XVII).

³¹ E. Jadziak, H. Hermann: O korzystaniu z doświadczeń wojennych. *Myśl Wojskowa* nr 2/1983, ss. 68-73;
A. Karpiński: O potrzebie sięgania do przykładów historyczno-wojskowych. *Myśl Wojskowa* nr 11/1973.

³² J. Broch: Doświadczenia wojenne we współczesnej sztuce wojennej. *Myśl Wojskowa* nr 5/1975, ss. 34-41.
K. Nożko: Wykorzystanie doświadczeń historycznych we współczesnej sztuce wojennej. Warszawa 1990.
Wyd. AON.

³³ Rozporządzenie Rady Ministrów z 4.10.1960 r. w sprawie uprawnień akademii wojskowych w zakresie nadawania stopni naukowych oraz warunków nadawania tych stopni oraz zarządzenie ministra obrony narodowej (nr 34/MON z 9.06.1961 r., nr 77/MON z 18.09.1990 r.), które dotyczą uprawnień akademii w zakresie nadawania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego nauk wojskowych oraz uprawnień w tym zakresie rad naukowych poszczególnych wydziałów.

³⁴ *Monitor Polski* nr 16 z 1992 r., poz. 123, s. 84.

W naukach wojskowych wyszczególnia się specjalności naukowe (jest ich 14), wśród których na dziesiątym miejscu wymieniona jest HSzW. W AON specjalności naukowe określają poszczególne Rady Naukowe wydziałów. Obecnie w akademii HSzW jako specjalność naukowa jest reprezentowana tylko w Radzie Naukowej Wydziału Wojsk Lądowych. Wynika to z faktu, iż jedynie w tym wydziale jest wystarczająca ilość samodzielnych pracowników naukowych reprezentujących tę specjalność.

Zasadność prowadzenia badań naukowych z HSzW wynika z jeszcze jednego i bardzo ważnego powodu. Proces dydaktyczny w wyższej uczelni musi posiadać solidną podbudowę naukową. Najważniejsze jednak jest sprzężenie zwrotne pomiędzy nauką, uprawianiem nauki a nauczaniem. Jeśli nauczanie ma mieć wymiar akademicki, uniwersytecki, musi się opierać na uprawianiu nauki. Musi być związane z pewnego typu warsztatem naukowym i vice versa : jeżeli nauka ma wpływać z nauczania akademickiego, to musi ona być autentyczną nauką.

Dlatego przynajmniej ta część kadry naszych sił zbrojnych, która reprezentuje wyższe szkolnictwo wojskowe musi świadomie i z odwagą podejmować odpowiedzialność za dziś i jutro nauk wojskowych, w tym także historii sztuki wojennej, których jest ona częścią składową. Musimy świadomie stanowić o sprawach naszej nauki w wymiarze akademickim, uczestnicząc tym samym w wielkich przemianach współczesnej nauki. Bez przesady można stwierdzić, że jest to część naszej odpowiedzialności za przyszłość sił zbrojnych i obronności naszego państwa.

Niesłychanie ważne jest także i to, by wojsko posiadało środki, które stanowią o jego własnej nauce, zarówno pod względem merytorycznym, treściowym, a także strukturalnym i personalnym. Wiąże się to między innymi z odpowiedzialnością za akademickie wykształcenie kadry, dziś już nie tylko oficerskiej, lecz często także kadry chorążych i podoficerów. Jeśli oficer ma posiadać wyższe akademickie wykształcenie, to należy dążyć, by uzyskiwał je w uczelniach typu akademickiego, gdzie uprawia się autentyczną naukę. Wówczas jego przygotowanie do zawodu będzie się równocześnie łączyło z uzyskaniem statusu człowieka o wyższych studiach. Natomiast w usytuowaniu społecznym cenzus wyższego wykształcenia plasuje oficera

w grupie inteligencji. Może należałoby w tym miejscu wstydliwie wspomnieć, że dziś środowiska inteligenckie często, choć nie zawsze, poddają to jako fakt wątpliwy.

O możliwości uprawiania nauki decyduje potencjał kadr naukowych. Specyfiką katedry jest to, iż została ona obsadzona oficerami - pracownikami naukowymi z byłych katedr ASG (KHSzW), WAP (KW i Wojsk) oraz WIH. W 1990 r. kierownikiem katedry został prof. dr hab. Czesław KRZEMIŃSKI, przedtem pracownik naukowy WIH. Po jego śmierci (1992 r.) obowiązki kierownika katedry pełnił płk dr W. CHRZANOWSKI (do marca 1994 r.). Od marca 1994 r. kierownikiem katedry zostaje płk dr hab. H. HERMANN, który funkcję tę pełni do chwili obecnej.

Wszyscy kierownicy katedry wyrosli i zdobyli doświadczenie naukowe w katedrze HSzW ASG WP, choć niektórzy z nich czasowo znaleźli się poza katedrą (prof. Krzemiński - WIH, płk H. Hermann - Departament Kadr MON). Posiadali oni niezbędne doświadczenie naukowe oraz pełne rozumienie treści i specyfiki tej specjalności naukowej.

Z działalnością naukowobadawczą katedry w całym ujmowanym okresie ściśle związany jest płk dr hab. L. WYSZCZELSKI, zastępca Komendanta Instytutu Nauk Humanistycznych. Jako doświadczony i uznany historyk wojskowy o bogatym dorobku wnosi do procesu badawczego nowe wartości. Liczące są jego zasługi w dziedzinie organizacji nauki, jak również w upowszechnianiu rezultatów badań naukowych.

Wypromował on liczne grono magistrantów z zakresu historii wojskowej oraz doktorów nauk humanistycznych ze specjalnością historia wojskowa (WIZOR, PIĄTEK, ŁACH, MATUSZCZYK, ŚLIPIEC). W latach 1990-1992 w działalności naukowej katedry uczestniczył płk prof. dr hab. M. WIECZOREK, były kierownik katedry Historii Wojen i Wojskowości WAP.

Aktualnie w katedrze są dwa stanowiska profesorów nadzwyczajnych (dr hab. H. HERMANN - jednocześnie pełni obowiązki kierownika katedry i dr hab. J. POKSIŃSKI). W latach 1995-96 profesorem nadzwyczajnym w katedrze był dr hab. K. PINDEL. Pozostale to stanowiska adiunktów, które zajmują (bądź zajmowali): płk dr S. CHOJNECKI, płk dr W. CHRZANOWSKI, płk dr S. CZMUR (ubył w IV/98 r.), płk dr D. STRASBURGER, płk dr Z. MATUSZAK, płk dr M. STARCZEWSKI (ubył do

rezerwy w IV/98 r.), płk dr S. CIESIELSKI (ubył do rezerwy w X/96 r.), ppłk dr W. MIKULA.

Dzięki zabiegom kierownictwa katedry oraz wysiłkiem zainteresowanych pomyślnie przebiegał proces doktoryzacji i habilitacji. W 1991 r. obronił pracę doktorską wówczas mjr dypl. mgr D. STRASBURGER. W 1993 r. dwaj pracownicy naukowcy katedry obronili pomyślnie dysertacje habilitacyjne : płk dr H. HERMANN w zakresie nauk wojskowych i płk dr J. POKSIŃSKI w zakresie nauk humanistycznych. Od 1990 r. w Katedrze było i jest nadal liczne grono doktorantów stacjonarnych i zaocznych. Większość z nich pomyślnie obroniła prace doktorskie.

Potrzeby procesu dydaktycznego narzuciły pracownikom naukowym katedry wyodrębnione obszary badań, w zakresie których prowadzą oni badania szczegółowe. I tak, dr hab. H. HERMANN zajmuje się wojskowością powszechną od 2 połowy XVIII wieku do czasów współczesnych, wojskowością polską po 1945 r., wojnami i konfliktami zbrojnymi po II wojnie światowej oraz metodologią badań historyczno-wojskowych . Prof. J. POKSIŃSKI prowadzi badania w zakresie : wojskowości polskiej w II wojnie światowej, szeroko pojętych problemów obronności państwa po II wojnie światowej oraz wojen i konfliktów zbrojnych po 1945 r. Prof. K. PINDEL prowadził badania związane z polityką obroną Polski w latach 1918-1939, obroną terytorialną II Rzeczypospolitej oraz rozbudową infrastruktury gospodarczej i operacyjno-wojskowej na Śląsku w latach 1918-1939 w ramach przygotowań do przyszłej wojny.

Wśród grona adiunktów obszary ich zainteresowań badawczych są (były) następujące : płk dr W. CHRZANOWSKI - sztuka wojenna w II wojnie światowej oraz sztuka wojenna Wojska Polskiego po 1945 r.; płk dr S. CHOJNECKI - dawna wojskowość powszechna i polska do I wojny światowej; ruch oporu na ziemiach polskich w latach okupacji (1939-1945) oraz polskie podziemie zbrojne po 1945 r.; płk dr D. STRASBURGER - teoria sztuki wojennej w aspekcie historycznym (prawa wojny i walki zbrojnej, zasady sztuki wojennej) polska i powszechna sztuka wojenna po 1945 r., walka informacyjna, działania specjalne; płk dr S. CZMUR - sztuka wojenna sił powietrznych oraz działania partyzanckie po 1945 r.; płk dr Z. MATUSZAK - sztuka wojenna Wojska Polskiego 1918-1945, działania nieregularne w

II wojnie światowej; ppłk dr W. MIKUŁA - wojskowość powszechna i polska XVIII i XIX stulecia, polska sztuka wojenna w okresie powstań narodowych (1794, 1830, 1863) historia sił powietrznych; płk dr S. CIESIELSKI - historia dyplomacji polskiej okresu drugiej wojny światowej, dyplomatyczne przygotowanie i rozstrzygnięcie konfliktu zbrojnego „*Wielka Koalicja w II wojnie światowej*”; płk dr M. STARCZEWSKI - ruch oporu na ziemiach polskich w latach drugiej wojny światowej (szczególnie na Śląsku), dywersja pozafrontowa oraz historia dyplomacji polskiej.

Rezultaty działalności naukowo-badawczej pracowników katedry zaowocowały opracowaniami monograficznymi i publikacjami w różnych periodykach naukowych, wydawnictwami dydaktycznymi oraz publikacjami popularnonaukowymi. Kompletnie wyliczenie ich w tak krótkim opracowaniu nie jest możliwe ze względu na ich ilość. Warto jednak wskazać na najważniejsze pozycje.

Zespół katedry był zaangażowany w latach 1995-1996 w rozwiązywanie resortowego problemu badawczego pk. „*Sigma*”, który dotyczył teorii współczesnej sztuki wojennej. Wykonane opracowanie stanowi syntezę rozwoju teorii i praktyki sztuki wojennej do 1990 r. i ujmuje strategię, sztukę operacyjną i taktykę wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej. Zespołem kierował płk HERMANN, a udział w nim brali : płk dr S. CHOJNECKI, W. MIKUŁA, Z. MATUSZAK, D. STARSBURGER, S. CZMUR.

Kolejnym liczącym się opracowaniem naukowym jest synteza dotycząca teorii i praktyki działań obronnych w latach 1914-1945 wykonana przez zespół oficerów pod redakcją płk. HERMANNA przy współudziale płk. dr. S. CZMURA i płk. dr. Z. MATUSZAKA.

Jako bardzo wartościowe należy uznać opracowanie pt. „*Polska sztuka wojenna od X wieku do końca II wojny światowej*” wykonana w 1994 r. pod redakcją naukową płk H. HERMANNA z udziałem : płk dr S. CHOJNECKIEGO, W. MIKUŁY, D. STRASBURGERA, Z. MATUSZAKA, W. CHRZANOWSKIEGO.

Na potrzeby procesu dydaktycznego wykonano w 1996 r. dwa opracowania, które są rezultatem dociekań badawczych i próbą upowszechnienia rezultatów tych badań w toku procesu dydaktycznego. Pierwsze opracowanie to „*Sztuka wojenna Wojska Polskiego w latach 1945-1990*” pod redakcją płk. H. HERMANNA z udziałem :

plk W. CHRZANOWSKIEGO i plk D. STRASBURGERA. Drugie opracowanie zostało wykonane w 1997 r. i nosi tytuł „*Sztuka wojenna sił zbrojnych po II wojnie światowej*”. Redakcję naukową sprawował plk J. POKSIŃSKI, a w opracowaniu udział wzięli : plk H. HERMANN, plk S. CZMUR, plk Z. MATUSZAK, plk D. STRASBURGER.

W latach 1990-1998 pracownicy naukowcy katedry wydali szereg opracowań monograficznych. Nie wszystkie one ściśle obrazują przeobrażenia sztuki wojennej, lecz reprezentują szerszą formułę odpowiadającą „metodologicznym założeniom historii wojskowej. Niewątpliwie najbogatszy dorobek w tym względzie posiada prof. J. POKSIŃSKI. Dwie jego prace dotyczą represji wobec kadr Wojska Polskiego w latach 1945-1955. Są to : *TUN* (1992 r.), *Victis Honos* (1994 r.) oraz „*My sędziowie nie od Boga*”. *Z dziejów sądownictwa wojskowego PRL 1944-1956. Materiały i dokumenty* (1966 r.).

W 1995 r. ukazała się praca prof. K. PINDLA pt. „*Obrona terytorialna II Rzeczypospolitej*” W 1996 r. wydawnictwo Bellona wydało pracę dr D. STRASBURGERA pt. „*Zasady sztuki wojennej w kampaniach i bitwach od starożytności do wojny francusko-pruskiej 1870-1871*”. Zaletą tej pracy jest to, że może ona być i faktycznie jest, wykorzystywana w procesie dydaktycznym oraz doskonale popularyzuje problematykę wojskową w środowiskach poza wojskiem.

Wśród prac popularyzujących najważniejsze bitwy, które wywierały decydujący wpływ na przebieg kampanii wojennych lub nawet wojen należy zaliczyć dwie monografie. Jest to praca dr. W. MIKUŁY pt. „*Maciejowice 1794*” (1991 r.) oraz dr S. CZMURA pt. „*El Almein 1942*” (1997 r.). Do monografii popularyzujących dzieje polskich sił powietrznych należy zaliczyć opracowanie dr. S. CZMURA i mgr W. WÓJCIKA „*dowódcy lotnictwa polskiego*” (1998 r.). Jest to pierwsza praca, która ma szansę dotrzeć do zachodniego czytelnika, gdyż każda strona ma układ dwukolumnowy, które zawierają tekst polski i angielski.

Ponadto pracownicy katedry opracowali szereg rozdziałów lub fragmentów książek (rozdziałów), artykułów naukowych i popularnonaukowych. Zamieszczone one były w różnych periodykach naukowych, popularnonaukowych, często w prasie wojskowej lub cywilnej. Są to : „*Wojskowy Przegląd Historyczny*”, „*Studia i Materiały do Dziejów Wojskowości*”, „*Zeszyty Naukowe AON*”, „*Myśl Wojskowa*,

Przegląd Wojsk Lotniczych i OP”, „Przegląd Wojsk Lądowych, Wojsko i Wychowanie” oraz inne.

Ważną rolę w życiu naukowym katedry odgrywają sesje naukowe. Z dotychczasowej praktyki wynika, że spełniają one ważną rolę, gdyż pozwalają na zaprezentowanie szerszemu środowisku historyków wojskowych rezultatów badań, co sprzyja ich upowszechnianiu. Katedra organizuje je najczęściej w każdym roku zapraszając do udziału historyków wojskowych z WIII, wyższych szkół oficerskich, uczelni cywilnych.

W dotychczasowym dorobku za najbardziej znaczące należy uznać sesje : wojskowość polska w dobie insurekcji kościuszkowskiej 1794 r. i powstań narodowych XIX wieku (1994 r.); bitwa warszawska 1920 r. (1995 r.); wpływ terenu na przebieg działań wojennych (1996 r.) oraz historia sztuki wojennej jako przedmiot badań naukowych i dyscyplina dydaktyczna (1997 r.). Z większości tych sesji ukazały się materiały, które z jednej strony promują dorobek naukowy pracowników katedry i sprzyjają jego upowszechnianiu. Są wykorzystane w procesie dydaktycznym.

W katedrze prowadzone są także seminaria dyplomowe i doktoranckie, a w latach 1990-1993 także seminaria magisterskie z historii wojskowej. W każdym roku akademickim 6 - 10 słuchaczy (w większości z Wydziału Wojsk Lądowych, oraz 1 - 2 osoby z Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej) wybiera tematy i opracowuje prace dyplomowe z historii sztuki wojennej. Dotyczą one wybranych problemów sztuki wojennej w wojnach i kampaniach XX stulecia. Tematy prac dyplomowych analizują zjawiska i prawidłowości współczesnych wojen, które istotnie rzutują na przeobrażenia współczesnej sztuki wojennej i mogą wystąpić na przyszłym polu walki. Aktualnie tematyka prac dyplomowych najczęściej dotyczy zjawisk i problemów związanych z wojnami i konfliktami zbrojnymi po 1945 r.

Natomiast promotorami prac magisterskich byli : prof. L. WYSZCZELSKI, prof.. K. PINDEL, dr S. CHOJNECKI, dr H. STARCZEWSKI, dr W. MIKUŁA. Tematyka tych prac dotyczyła przede wszystkim wojskowości polskiej okresu międzywojennego (1918-1939 r.).

Seminaria doktoranckie prowadzą samodzielni pracownicy naukowci : prof. HERMANN i prof. J. POKSIŃSKI. Dla studiów stacjonarnych i zaocznych trwają one 4

lata obydwu seminaria rozpoczęły się w 1994 r. W 1997 r. doktorant prof. J. POKSIŃSKIEGO pplk mgr A. WESOŁOWSKI pomyślnie przeprowadził przewód doktorski i uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie historii wojskowej. W 1998 r. doktorant prof. H. HERMANNA - kpt. mgr P. ŻARKOWSKI pomyślnie zamknął przewód doktorski i obronił pracę pt. „Przeciwuderzenie Fronty Środkowego w bitwie warszawskiej 1920 r.” uzyskując tytuł doktora nauk wojskowych w zakresie historii sztuki wojennej. Proces opracowywania dysertacji doktorskich przez pozostałych słuchaczy studiów doktoranckich przebiega pomyślnie.

3.3 ZAKŁAD PSYCHOLOGII DOWODZENIA

Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto, że podstawowymi formami aktywności naukowo badawczej takiej komórki organizacyjnej, jaką jest Zakład są:

1. Uczestnictwo w realizacji programów (tematów) badawczych własnych oraz wykonywanych przez inne zespoły.
2. Prezentacja dorobku badawczego w czasie konferencji, sympozjów oraz innych przedsięwzięć o tym charakterze.
3. Realizacja częściowych tematów badawczych w opracowywanych pod kierownictwem pracownik Zakładu pracach doktorskich, magisterskich, dyplomowych oraz studyjnych.

Założenie to wyznaczało zarazem strukturę niniejszego sprawozdania. Podstawowe dla rozpatrywanego tematu kwestie zawarte zostały w trzech pierwszych podrozdziałach. Ich tytuły zbieżne są z wymienionymi wyżej płaszczyznami działalności naukowo - badawczej. Pozostałe, nie mieszczące się w tych obszarach informacje, ujęto w dwóch kolejnych, znacznie krótszych podrozdziałach oraz w dwóch załącznikach, stanowiących integralną część opracowania.

Przedstawiając w syntetycznej formie dorobek naukowo - badawczy Zakładu w latach 1991-1998 uwzględniono fakt zmiany jego statusu oraz liczby pracowników. Od chwili powstania do 1994 roku komórka ta - na prawach nieetatowego zakładu - funkcjonowała w składzie Katedry Pedagogiki i Psychologii. W tym czasie jej potencjał naukowy był stosunkowo duży (dwóch samodzielnych pracowników

naukowych oraz dwóch adiunktów). Po odejściu w 1991 roku płka dra P. Pokinki oraz w 1992 - płka dra P. Boeslera w Zakładzie pracowało trzech, a od 1994 - 4 adiunktów (dr B. Rokicki, dr J. Grabiszewski, dr L. Kanarski oraz dr J. Borkowski).

W 1994 roku, wraz z powołaniem Instytutu Nauk Humanistycznych powstaje samodzielny Zakład Psychologii Dowodzenia. W składzie 5 etatowych pracowników (dr hab. M. Dyrda - kierownik, dr H. Bugała, dr B. Rokicki, dr L. Kanarski, dr J. Borkowski) funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Ponadto, do jesieni 1997 roku, w składzie zespołu pozostawał doktorant - mgr R. Jurasik.

Mając na uwadze powyższe zmiany, w tabelach i zestawieniach ujęto wszystkie osoby, które od 1991 roku pracowały w Zakładzie.

3.3.1. Udział Zakładu w realizacji programów (tematów) badawczych.

W analizowanym okresie Zakład uczestniczył łącznie w realizacji 14 tematów dla potrzeb doskonalenia systemu obronnego RP, doskonalenia procesu dowodzenia i działalności szkoleniowo - wychowawczej w siłach zbrojnych, oraz optymalizacji procesu kształcenia kadr dowódczo - sztabowych. Główny wysiłek badawczy Zakładu skupiały:

1. Realizowany w latach 1991 - 1993 resortowy problem badawczy: *Koncepcja strategicznego użycia sił zbrojnych w działaniach obronnych na terytorium kraju „OBRONA”*. Kierownikiem tematu: *Moralno - psychologiczne przygotowanie wojsk do działań obronnych*, jako części tego problemu był płk dr B. Rokicki. Członkiem zespołu w trzech etapach badań (1991, 1992, 1993) był również płk dr hab. M. Dyrda. Ogólne wnioski z badań, przedstawione szczegółowo w kolejnych sprawozdaniach a także w syntezie, opracowanej w 1994 roku przez kierownika tematu można sprowadzić do następujących:

Głównymi słabościami procesu przygotowania wojsk i sztabów pod względem psychologicznym do ewentualnych działań obronnych okazały się:

- mała skuteczność systemu doboru i klasyfikacji;
- słaba znajomość psychologicznych aspektów współczesnego pola walki (głównie wśród żołnierzy zasadniczej służby wojskowej);

niezadowalający poziom respektowania zasad psychologicznego przygotowania w szkoleniu wojsk, zwłaszcza ograniczanie najważniejszej zasady - realizmu do pozorowania wyłącznie zewnętrznych czynników pola walki;

- mała odporność psychiczna żołnierzy na trudności występujące już w czasie pokojowej służby.

b) Do kierunkowych zadań służących zwiększaniu skuteczności psychologicznego przygotowania zaliczono:

- ściślejsze wiązanie tego procesu z ogólnymi celami działalności szkoleniowo - wychowawczej w siłach zbrojnych;
- wzbogacanie wiedzy oraz doskonalenie umiejętności metodycznych kadry pełniącej w tym procesie funkcje organizatorskie oraz instruktorskie;
- zwiększanie realizmu w szkoleniu wojsk, głównie poprzez modelowanie doznań i zachowań ćwiczących ;
- sukcesywne wprowadzanie do procesu szkolenia wojsk trenerów oraz urządzeń imitujących i rejestrujących efekty oddziaływania ogniowego;
- dalszą integrację działalności badawczej i popularyzatorskiej różnych instytucji zajmujących się tą problematyką.

2. Realizowany w latach 1993-1994 resortowy problem badawczy: **System bezpieczeństwa Polski „BEZPIECZEŃSTWO”** W pracach podzespołu zajmującego się psychospołecznymi aspektami bezpieczeństwa (kierownik - dr hab. K. Kiciński) uczestniczyli: dr hab. M.Dyrda oraz dr B.Rokicki. W I i II etapie badań dokonano diagnozy najważniejszych zagrożeń, zaś w III zaproponowano ogólny model bezpieczeństwa państwa oraz wyodrębniony - z racji specyfiki - perspektywiczny model bezpieczeństwa w sferze morale.

W sprawozdaniu końcowym, obok propozycji rozwiązań w zakresie przeciwdziałania zjawiskom składającym się na poszczególne zagrożenia, określono także kierunki i możliwości dalszych badań nad tym problemem.

Ze względu na istotę oraz wieloczynnikowe uwarunkowania rozpatrywanych zagrożeń, w realizacji tematu ściśle współdziałano z zespołami badającymi pozostałe

moduły bezpieczeństwa, w szczególności z zespołem zajmującym się problematyką edukacyjną.

3. Temat: **Psychologiczne determinanty skuteczności dowodzenia w walce zbrojnej**, realizowany w ramach działalności statutowej w 1996 roku. Efektem pracy badawczej zespołu, którym kierował płk dr hab. M.Dyrda było wstępne ustalenie głównych uwarunkowań skuteczności oraz opracowanie teoretycznych i metodologicznych założeń dalszych badań w tym zakresie.

Zestawienie wszystkich prac naukowo - badawczych (planowanych w AON oraz podejmowanych na zlecenie Sztabu Generalnego oraz innych instytucji wojskowych) zawiera załącznik 1, natomiast informacje o podstawowych formach aktywności badawczej poszczególnych pracowników - zamieszczona niżej tabela.

Tab. 1. Formy uczestnictwa w realizacji prac naukowo - badawczych.*

Lp.	Forma uczestnictwa w działalności naukowo - badawczej	Imię i nazwisko					
		H.Bugała	P. Boesler	J.Borkowski	M.Dyrda	L.Kanarski	B.Rokicki
1.	Kierowanie zespołem	-	-	-	1	1	1
2.	Praca w zespole	1	1	1	5	4	6
3.	Samodzielna realizacja tematu badawczego.	-	-	-	1	-	2

* W zestawieniu nie zostali ujęci: dr hab. P.Pokinko oraz dr J.Grabiszewski, którzy w czasie pracy w Zakładzie Psychologii nie brali udziału w działalności badawczej.

Pracownicy Zakładu uczestniczyli ponadto w badaniach realizowanych na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego i finansowanych ze środków Komitetu Badań Naukowych. Pierwszy z badanych problemów dotyczył możliwego stresu posttraumatycznego u żołnierzy wracających do kraju po wypełnieniu misji w ramach sił pokojowych ONZ w b. Jugosławii. W tym celu jesienią 1995 roku (po uzyskaniu zgody Sekretarza Stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej) poddano badaniom dwie grupy kadry i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej, przebywające czasowo w Wojskowym Centrum Szkolenia dla Potrzeb Sił Pokojowych ONZ w

Kielcach oraz w Opolu. Uczestniczący w badaniach pracownicy Zakładu (dr hab. M.Dyrda, dr B.Rokicki oraz dr J.Borkowski) opracowali ponadto oraz poddali wstępnej weryfikacji jedno z narzędzi badawczych zastosowanych w badaniach terenowych.

W pracach drugiego zespołu, realizującego w 1994 roku temat: *Percepcja trudności wychowawczych przez nauczycieli w różnych typach szkół* uczestniczył dr H.Bugała, odbywający w tym czasie półroczną praktykę w Katedrze Psychologii Wychowawczej Uniwersytetu.

3.3.2. Ważniejsze konferencje naukowe oraz inne formy prezentacji dorobku badawczego Zakładu.

W analizowanym okresie Zakład był organizatorem dwóch konferencji. Celem pierwszej, przeprowadzonej w listopadzie 1992 roku, była prezentacja wyników I etapu badań w ramach wspomnianego już, resortowego problemu „OBRONA” oraz wypracowanie teoretycznych i metodologicznych założeń badań przewidzianych w kolejnych etapach realizacji tego tematu.

Drugim zorganizowanym przez Zakład Psychologii Dowodzenia przedsięwzięciem naukowym w tym obszarze było sympozjum, poświęcone roli psychologii w kształceniu i szkoleniu wojskowym. W sympozjum, które odbyło się w czerwcu 1997 roku uczestniczyło ponad 50 przedstawicieli szkolnictwa wojskowego, pracowni psychologicznych oraz psychologów zatrudnionych w jednostkach i instytucjach wojskowych w nowo powstałym pionie psychoprofilaktyki (koordynatorów oraz konsultantów dowódców ds. psychoprofilaktyki). Podkreślić należy, iż było to pierwsze - na taką skalę i o takiej formule - spotkanie przedstawicieli wszystkich ogniw, formującego się w Wojsku Polskim pionu psychologicznego. Wygłoszone podczas sympozjum referaty i komunikaty znalazły się w zwartym opracowaniu, wydanym w 1997 roku.³⁵

³⁵ M.Dyrda, B.Rokicki, J.Borkowski (red), *Psychologia w kształceniu i szkoleniu wojskowym*, AON, Warszawa 1997.

Kadra Zakładu powszechnie uczestniczyli ponadto (najczęściej aktywnie), w sympozjach i konferencjach naukowych organizowanych w Akademii Obrony Narodowej oraz w innych, (głównie krajowych) ośrodkach naukowych. Zakres uczestnictwa poszczególnych pracowników w tej płaszczyźnie naukowej aktywności ilustruje tabelaryczne zestawienie zamieszczone w końcowej części opracowania (zał. 2).

Dorobek badawczy Zakładu był prezentowany ponadto w środowisku wojskowym na naradach ogólnowojskowych oraz konferencjach i warsztatach szkoleniowych o zasięgu lokalnym. Przykładowo wymienić tu można:

- naradę nt. *„Społeczno - wychowawcze problemy Sił Zbrojnych i możliwości skutecznego ich rozwiązywania* (maj 1997 r.). Wystąpienia 3 pracowników Zakładu znalazły się w opracowaniu pokonferencyjnym pt.: *Dylematy wychowania wojskowego*.
- dyskusję zorganizowaną przez Wojskową Akademię Medyczną i redakcję miesięcznika „Wojsko i Wychowanie” (kwiecień 1995 r.), z której materiały wydane zostały w zbiorze: *Psychologia a żołnierska służba*. W dyskusji uczestniczyło 4 pracowników Zakładu oraz doktorant.
- konferencję metodyczną psychologów pracowni psychologicznych POW (czerwiec 1994 r.).
- II Konferencję naukowo-szkoleniową psychiatrów, psychologów i neurologów WP (grudzień 1993).
- konferencję metodyczną wykładowców języków obcych akademii wojskowych i wyższych szkół oficerskich (1995 r.), na której prezentowany był referat autorstwa J. Grabiszewskiego i B. Rokickiego nt.: *Niektóre psychologiczne uwarunkowania nauczania języków obcych w wojsku*.
- szkolenie dla pracowników służb ratowniczych nt.: *Psychologiczne aspekty katastrof i klęsk żywiołowych* (styczeń 1998) z udziałem specjalistów holenderskich z organizacji „Lekarze bez Granic” oraz pracowników Uniwersytetu Warszawskiego.

- Seminarium nt.: *Edukacja obywatelska i działalność informacyjna w wojsku wobec perspektywy integracji z NATO* (1997 r.). Komunikat wygłoszony przez dra L.Kanarskiego znalazł się w wydanej pod tym tytułem zwartej publikacji.

Prezentacji dorobku zespołu służyły także, składane w Wydziale (Instytucie) Nauk Humanistycznych, wizyty pracowników naukowych uczelni wojskowych Czech, Słowacji oraz Węgier, jak również służbowe wyjazdy kierownika Zakładu do ośrodków szkolenia oraz instytucji wojskowych państw NATO (Stany Zjednoczone, Niemcy, Dania). Prowadzone w tym czasie dyskusje oraz uzyskane - drogą wymiany - informacje naukowe przyczyniały się do wzbogacenia teoretycznych i metodologicznych podstaw prowadzonych badań własnych, stając się również inspiracją do dalszych poszukiwań badawczych. Jednym z przykładów takiej inspiracji może być rosnące zainteresowanie Zakładu problematyką stresu posttraumatycznego.

3.3.3. Problematyka badawcza w pracach kwalifikacyjnych wykonywanych w Zakładzie

Trzecią główną płaszczyznę aktywności badawczej stanowi realizacja prac kwalifikacyjnych. Tematyka znacznej części prac (wcześniej magisterskich a obecnie studyjnych) pozostawała w ścisłym związku z realizowanymi w Zakładzie (zespolowo lub indywidualnie) problemami badawczymi oraz z obszarami zainteresowań poszczególnych pracowników. Zasada ta jest widoczna w szczególności, gdy idzie o takie, wzmiankowane w rozdziale I obszary badań, jak:

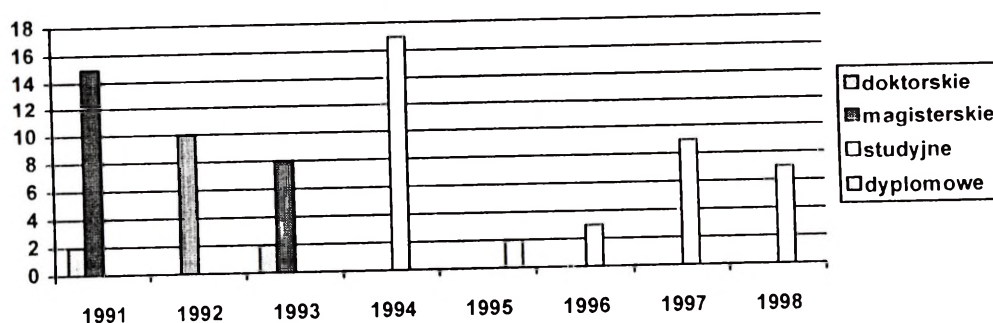
- psychologiczne przygotowanie wojsk do działań obronnych;
- psychologiczne podstawy działalności społeczno - wychowawczej w wojsku;
- przywództwo wojskowe;
- psychologiczne podstawy uczenia się i nauczania;
- sytuacje trudne i stres w działalności wojskowej

Rozmiary aktywności zakładu w tej płaszczyźnie ilustruje tabela 2 i wykres 1.

Tab.2 Liczba prac doktorskich, magisterskich, studyjnych i dyplomowych wykonanych w Zakładzie Psychologii Dowodzenia w latach 1991-1998

Rodzaj pracy:	Zakład Psychologii				Zakład Psychologii Dowodzenia				Razem
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	
doktorska	2	-	2	-	-	-	-	-	4
magisterska	15	10	8	-	-	-	-	-	33
studyjna	-	-	-	17	-	3	9	7	36
dyplomowa	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Razem	17	10	10	17*	2	3	9	7	75

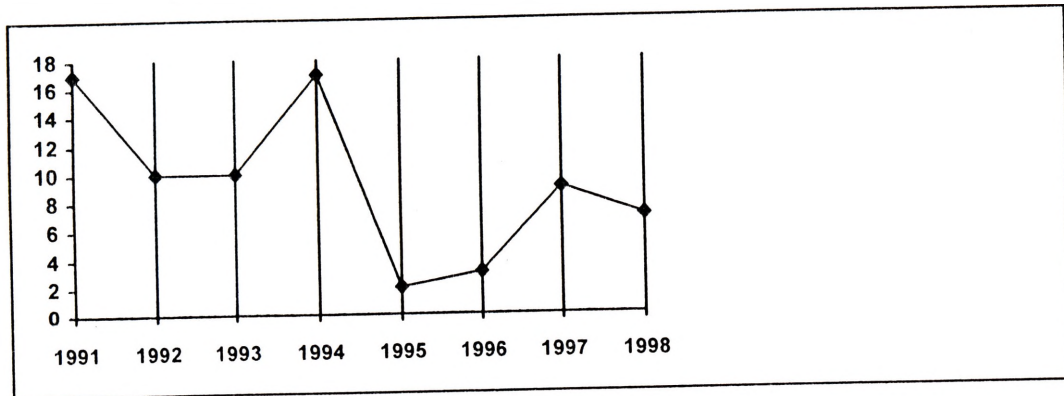
* Dotyczy prac wykonanych pod kierownictwem pracowników istniejącego do września 1994 roku Zakładu Psychologii (w ramach Katedry Pedagogiki i Psychologii). Poza tym na Podyplomowym Studium Psychologii powstało 8 prac przygotowanych pod kierownictwem pracowników naukowych innych komórek organizacyjnych Wydziału Nauk Humanistycznych oraz Zakładu Psychologii Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej.

Łatwo zauważyć, że w rozpatrywanej płaszczyźnie aktywności naukowej Zakładu wyraźnie wyodrębniają się dwa okresy, wynikające z przeformowania w 1994 roku Wydziału Nauk Humanistycznych na Instytut. W okresie istnienia Wydziału w nieetatowym Zakładzie Psychologii realizowane były prace doktorskie, magisterskie (do 1992 roku na studiach stacjonarnych i do 1993 - na studiach zaocznych), a także - jednorazowo - w 1994 roku - prace studyjne. Poczynając od 1996 roku pracownicy Zakładu mają możliwość podejmowania cząstkowych problemów badawczych w zasadzie jedynie w ramach powstających pod ich kierownictwem prac realizowanych na Podyplomowym Studium Pedagogiki Wojskowej.

Z wyjątkiem roku 1995, kiedy to 2 pracowników kierowało pracami studyjnymi na Wydziale Wojsk Lądowych, Zakład nie jest bezpośrednio zaangażowany w realizację tego rodzaju opracowań. Spadkowa tendencja do zmniejszania się udziału Zakładu w rozpatrywanej formie aktywności naukowej widoczna jest na wykresie 2.

Wykres 2. Ogólna liczba prac wykonanych w poszczególnych latach.

Liczbę prac, jakie powstały w tym okresie w Zakładzie pod kierownictwem poszczególnych pracowników przedstawiamy w tabeli 3.³⁶

Tab. 3

Lp.	Nazwisko i imię promotora	Liczba prac:				Razem
		doktorskich	magisterskich	dplomowych	studyjnych	
1	dr hab. P.Boesler	2	3	-	-	5
2	dr J. Borkowski	-	9	1	9	19
3	dr H. Bugała	-	-	-	6	6
4	dr hab. M. Dyrda	-	-	1	4	5
5	dr J.Grabiszewski	-	-	-	2	2
6	dr L. Kanarski	-	-	-	5	5
7	dr hab.P.Pokinko	2	9	-	-	11
8	dr B.Rokicki	-	12	-	10	22

³⁶ W zestawieniu nie uwzględniono prac wykonywanych pod kierownictwem M. Dyrdy oraz L. Kanarskiego w czasie, gdy pracowali w innych komórkach organizacyjnych Instytutu.

Choć powstałe prace obejmują niemal cały obszar zainteresowań psychologii wojskowej, to jednak dość wyraźnie koncentrują się na problemach dotyczących:³⁷

1. Osobowościowych uwarunkowań działalności wojskowej (13 prac);
2. Psychologicznych podstaw szkolenia bojowego (12 prac);
3. Psychologicznych aspektów działalności wychowawczej w wojsku (9 prac);
4. Psychologicznych uwarunkowań procesu uczenia się - nauczania (6 prac);
5. Motywacji wyboru zawodu wojskowego oraz motywacji do służby wojskowej (5 prac);
6. Przywództwa wojskowego (5 prac);
7. Psychologii lotniczej (5 prac);
8. Higieny i zdrowia psychicznego (5 prac).

Prace mieszczące się w wymienionych obszarach wojskowych zastosowań psychologii stanowiły łącznie 80% wszystkich prac wykonanych w latach 1991 - 1998 pod kierownictwem pracowników Zakładu Psychologii. Tematyka pozostałych prac dotyczyła m.in.:

- stresu w służbie wojskowej;
- psychologicznych uwarunkowań działalności operatorowej;
- obrazu służby wojskowej w opiniach kadry i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej;

psychologicznych aspektów przeobrażeń strukturalno - organizacyjnych w Siłach Zbrojnych RP.

Analiza tytułów oraz treści prac dowodzi, że zdecydowana większość mieści się, choć jedynie pośrednio, w obszarze szeroko rozumianej edukacji obronnej. Ze zrozumiałych względów, terenem badań było - niemal we wszystkich pracach - środowisko wojskowe. Z tej perspektywy, słabością analizowanej płaszczyzny działalności naukowo badawczej Zakładu jest brak prac dotyczących zagadnień edukacji obronnej poza wojskiem.

---

³⁷ Z braku jednoznacznych kryteriów podziału zaszerogowanie prac do poszczególnych obszarów problemowych ma charakter umowny. Przy zastosowaniu innych kryteriów klasyfikacyjnych, podział analizowanych prac byłby inny.

3.3.4. Uczestnictwo w pracach towarzystw naukowych, rad naukowych oraz innych instytucji

Do ważnych płaszczyzn uczestnictwa w działalności naukowej zaliczyć należy również pracę przedstawicieli Zakładu w Senacie Uczelni, radach oraz towarzystwach naukowych. W latach 1991 - 1992 członkiem Senatu Akademii Obrony Narodowej był dr J.Borkowski, a od 1994 r. do chwili obecnej - dr B. Rokicki.

Do czasu istnienia Wydziału Nauk Humanistycznych członkami jego Rady byli: dr hab. P.Boesler oraz jako przedstawiciel środowiska młodszej kadry - dr L.Kanarski. Kierownik Zakładu dr hab. M.Dyrda od 1995 roku jest członkiem Rady Wydziału Wojsk Lądowych. Dr hab. P.Boesler oraz dr hab. P. Pokinko, pracujący w Zakładzie Psychologii na początku lat 90, byli członkami Komitetu Badań Psychologicznych PAN (P.Pokinko - także członkiem Rady Naukowej Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej).

Członkami Polskiego Towarzystwa Psychologicznego jest aktualnie 3 pracowników Zakładu. W analizowanym okresie odbyły się 2 Zjazdy Towarzystwa (XXVIII i XXIX). W obu przedsięwzięciach (traktowanych oficjalnie przez organizatorów jako forma podnoszenia kwalifikacji zawodowych), Zakład był organizatorem tematycznej grupy dyskusyjnej. Stosunkowo liczny udział w Zjazdach „rozproszonych” jeszcze wówczas psychologów wojskowych, był dobrą okazją do prezentacji dorobku naukowego, wymiany doświadczeń w zakresie praktycznych zastosowań tej dyscypliny oraz integracji środowiska.

3.3.5. Podnoszenie kwalifikacji naukowych

Do osiągnięć w tej dziedzinie należy zaliczyć:

- a) ukończenie studiów magisterskich na Wydziale Psychologii Uniwersytetu przez mjr. dr. J.Borkowskiego oraz doktoranta Zakładu - mjr. R.Jurasika (wcześniej mgra pedagogiki);

ukończenie Zaocznego Podyplomowego Studium Psychologii, jakie w roku akademickim 1993/1994 funkcjonowało w Wydziale Nauk Humanistycznych AON, przez ppłka dra L.Kanarskiego.³⁸

Słabością Zakładu są natomiast niezadowalające postępy w realizacji prac habilitacyjnych. Fakt, że jedynym samodzielny pracownikiem w Zakładzie jest dotychczas jego kierownik, zawęża w pewnym stopniu zakres uczestnictwa tej komórki w działalności naukowo - badawczej. Jedna z prac habilitacyjnych, zgodnie z przewidywaniami, powinna zostać sfinalizowana w 1999 roku.

Załącznik 1.

Tab. 4. Tematy oraz wykonawcy prac badawczych.

Lp.	Nazwa lub kryptonim lub temat badawczego.	Uczestniczący w realizacji tematu.	Prace badawcze realizowane w latach:									
			1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998		
1.	<i>Przygotowanie wojsk do działań wojennych (aspekty szkoleniowe, wychowawcze, psychologiczne, intelektualne, społeczne itp.) w ramach tematu: Przebieg, doświadczenia i wnioski z wojny w Zatoce Perskiej.</i>	dr hab. M.Dyrda dr B.Rokicki										
2.	<i>Służba wychowawcza w działaniach bojowych (opracowanie na zlecenie Sztabu Generalnego WP)</i>	dr hab. M.Dyrda		—	—							
3.	<i>Metodologiczne problemy badań nad</i>	dr hab. M.Dyrda		—								

³⁸ Podjęcie nauki na tym Studium wynikało z faktu przeniesienia dra L.Kanarskiego z Zakładu Pedagogiki do Zakładu Psychologii (w ramach tej samej katedry).

9.	<i>psychospoleczne</i> (temat realizowany w ramach problemu badawczego: <i>System bezpieczeństwa Polski,, BEZPIECZEŃ STWO).</i>	Dr hab. M.Dyrda, dr B.Rokicki								
	<i>Czynniki psychiki ludzkiej i metody ich wykorzystania w wojnie psychologicznej. (Opracowanie na zlecenie GZSB)</i>	dr B.Rokicki								
10.	<i>Metody badań psychologicznych (temat realizowany w ramach problemu badawczego: <i>Wojna jako przedmiot badań naukowych SYSTEMATYKA)</i></i>	dr B.Rokicki								
11.	<i>Psychologiczne determinanty skuteczności dowodzenia w walce zbrojnej</i>	dr hab. M. Dyrda dr B.Rokicki dr H.Bugała dr L.Kanarski dr J.Borkowski								
12.	<i>Przywództwo w dowodzeniu wojskami (OFICER -3)</i>	dr L.Kanarski								
13.	<i>Kierunki zmian programów nauczania psychologii w wojskowym szkolnictwie zawodowym*</i>	dr hab. M. Dyrda dr B.Rokicki								
14.	<i>Komunikowanie spoleczne w wojsku</i>	dr L.Kanarski								

* Zakończenie badań oraz przedstawienie sprawozdania przewidywane jest w październiku 1998 r

Załącznik 2

**Tab.5 Aktywny udział pracowników Zakładu w sympozjach
oraz konferencjach naukowych. ***

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia naukowego / temat konferencji	Imię i nazwisko pracownika Zakładu					
		P.Boesler	J.Borkowski	M.Dyrda	L.Kanarski	B.Rokicki	R.Jurasik
1.	Konferencja nt.: <i>Właściwości obrony manewrowej organizowanej na obszarze RP. (AON 1991</i>	-	-	X	-	X	-
2.	II Konferencja naukowo - szkoleniowa nt.: <i>Sylwetka osobowo - zawodowa absolwenta WOSL w nowej rzeczywistości społeczno - militarnej , Dęblin 1991</i>	-	-	-	-	X	-
3.	Symposium nt.: <i>Nowe środki walki i sposoby ich użycia., AON 1992</i>	-	-	X	-	X	-
4.	Międzynarodowe sympozjum nt.: <i>Metody stymulacji twórczej osobowości, Łódź 1992</i>	X	-	-	-	-	-
5	Międzynarodowe Sympozjum Wojskowej Psychologii Stosowanej, Berlin 1992	X	-	-	-	-	-
6.	Konferencja naukowa psychiatrów z udziałem nt: <i>.Psychospołeczne uwarunkowania patologii środowiskowej w wojsku, Kraków 1992</i>	-	-	-	-	X	-
7.	Konferencja naukowa nt.: <i>Filozofia bezpieczeństwa</i>	-	X	-	-	-	-

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia naukowego / temat konferencji	Imię i nazwisko pracownika Zakładu					
		P.Boesler	J.Borkowski	M.Dyrda	L.Kanarski	B.Rokicki	R.Jurasik
	<i>personalnego i strukturalnego, AON 1992</i>						
8.	Ogólnopolska konferencja nt.: <i>Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian, AON 1993</i>	-	X	X	X	X	-
9.	Konferencja nt. <i>Systembezpieczeństwa RP, AON 1993</i>			X		X	
10.	Konferencja naukowa nt.: <i>Kierowanie obroną państwa, AON, 1993</i>	-	-	-	-	X	-
11	Konferencja naukowa nt.: <i>Prawa i wolności człowieka w warunkach służby wojskowej, AON, 1994.</i>	-	X	-	-	-	-
13.	III Konferencja naukowa nt.: <i>Edukacja dla bezpieczeństwa, AON 1994</i>	-	X	-	-	X	-
14.	Konferencja nt.: <i>Prakseologiczne problemy dowodzenia w wojskach raketowych i artylerii, Toruń 1994.</i>	-	-	X	-	X	-
15.	Międzynarodowa konferencja naukowa: <i>Modelowanie i symulacja komputerowa sytuacji konfliktowych, AON, 1996.</i>	-	X	X	X	-	-
16.	Symposium pedagogiczne: <i>Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej, AON, 1996.</i>	-	X	X	X	X**	-

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia naukowego / temat konferencji	Imię i nazwisko pracownika Zakładu					
		P.Boesler	J.Borkowski	M.Dyrda	L.Kanarski	B.Rokicki	R.Jurasik
17.	Konferencja nt.: <i>Edukacja humanistyczna w wykształceniu dowódcy</i> , Toruń 1996.	-	-	-	-	X	-
17.	Symposium naukowe nt.: <i>Psychologia w kształceniu i szkoleniu wojskowym</i> , AON, 1997.	-	X	X	X	X	X
Razem		2	7	8	5	11(12)	1

* W zestawieniu uwzględniono tylko te konferencje, na których pracownicy Zakładu wygłaszali referaty, komuni

katy itp. oraz po których wydane zostały materiały pokonferencyjne..

** Streszczenie komunikatu zamieszczono jedynie w materiałach przedkonferencyjnych.

3.4. ZAKŁAD FILOZOFII I SOCJOLOGII

W latach dziewięćdziesiątych początkowo trzyzakładowa Katedra Filozofii i Socjologii ulegając uszczupleniu personalnemu przetransponowana została w roku 1994 na Zakład Filozofii i Socjologii. Ten proces uszczuplania zmniejszał systematycznie potencjał naukowo-badawczy. Realizacja wiele problemów i tematów badawczych ulegała spowolnieniu lub wygaszeniu. Następowoło to w skutek odchodzenia z zespołu unikalnych specjalistów i nie pozostawiania bezpośrednich następców, kontynuatorów i uczniów. Doprowadziło to z jednej strony do uniwersalizacji zainteresowań pozostających w zespole pracowników, z drugiej zaś - osłabiło tempo doskonalenia i rozwoju własnych specjalizacji. Uniwersalizacja ta najpierw ciężąca ku socjologii, szczególnie psychospołecznym problemom wojska i wojny, zderzona została z nową koncepcją przedmiotowego działu filozofii - filozofią bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego.

Ogólnie jednak, mimo tego uszczuplenia pracownicy zajmujący się filozofią, socjologią i etyką aktywnie rozwijali wymienione dyscypliny humanistyki w przywiązaniu do potrzeb wojska i polityki naukowej władz uczelni. Znajdowało to swój wyraz tak w planowanych i wykonanych pracach naukowo-badawczych, jak również publicystyce i dydaktyce.

W roku 1990 skład personalny Katedr kierowanej przez Krzysztofa Kicińskiego stanowili:

2.Adamkiewicz Marek	10.Kasperski Marian
3.Białoruski Marek	11.Maciąg Waldemar
4.Brodziński Dionizy	12.Procak Jerzy
5.Cabak Henryk	13.Rosa Ryszard
6.Czerwiński Józef	14.Sobiecki Janusz
7.Frankowski Marek	15.Stachowski Zbigniew
8.Gregorek Zdzisław	16.Świniarski Janusz
9.Jaroń Józef	11.Wierzyński Jan
	18.Żuraw Józef

W składzie Katedry było także dwóch doktorantów studiów stacjonarnych, a mianowicie:

Stanisław Ptaszek, którego promotorem był dr hab. Józef Jaroń i Zbigniew Żurowski, którego promotorem był prof. dr hab. Józef Czerwiński. Nadto w zespole katedry była sekretarka p. Zofia Wojciechowska. Cały więc zespół liczył 21 osób³⁹. W roku akademickim 1993/1994 do personele etatowego KFiS dołączył plk dr hab. Jerzy Kunikowski.

Działalność naukowo-badawcza powyższego zespołu w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych osnuta była wokół zagadnień:

- filozoficznych, historii filozofii, zrazu szczególnie filozofii wojny i pokoju, a później filozofii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego;

³⁹ Protokół nr 1 z posiedzenia Katedry w dniu 2.X. 1990 r.,(w:) Książka Protokołów Katedry Filozofii i Socjologii, założona 1.X. 1990 r. (Materiały i dokumentacja Zakładu Filozofii i Socjologii INH AON)

- etycznych i moralnych oraz religioznawczych;
- socjologicznych, a szczególnie socjologii wojska i problemów psychospołecznych służby wojskowej⁴⁰.

Proces postępującego w różnym tempie uszczuplenia powyższego personalne powodował zmiany w potencjale naukowo-badawczym, kierunkach zainteresowań, planach i zamiarach prac naukowo-badawczych. Najdotkliwiej zmiany restrukturyzacyjne dotknęły personel pracujący w Zakładzie Etyki, którego kierownikiem był dr hab. Zbigniew Stachowski.

3.4.1. Plany i zamiary naukowo-badawcze.

Szczegółowo kierunki tej działalności ilustrują planowane na pierwszą połowę lat dziewięćdziesiątych problemy i tematy prac naukowo-badawczych. Wśród nich znalazły się prace zlecone przez Sztab Generalny WP i prace własne Katedry Filozofii i Socjologii⁴¹.

W grupie pierwszej znalazł się problem zatytułowany MOTYWACJE - *Psychologiczno-socjologiczne uwarunkowania zawodowej służby wojskowej* (planowany na lata 1991/1993), a którego kierownikiem był pplk dr Waldemar Maciąg (1991/1993).

Zdecydowanie obszerniejsza grupa druga obejmowała następujące problemy i tytuły:

1. Filozoficzne problemy współczesności (1991/1995) - wówczas płk doc. dr hab. Ryszard Rosa.
2. Filozoficzne problemy wojny i pokoju - jak wyżej;
3. W poszukiwaniu sensu życia - człowiek w obliczu globalnych problemów współczesności (1991/1995) - wówczas mjr dr Jan Wierzyński;

⁴⁰ Zob.: *Plan prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte Katedry Filozofii i Socjologii*, (w:) Dokumentacja Katedry Filozofii i Socjologii (1990-1994). Materiał i dokumentacja Zakładu Filozofii i Socjologii INH AON.

⁴¹ *Tamże*.

4. Koncepcje rozwoju społecznego w polskiej myśli filozoficznej i społecznej w latach 1975 - 1939 (1991/1994) - wówczas mjr dr Janusz Świniński;
5. Antynomie uniwersalności i narodowości w historii polskiej kultury filozoficznej (1991/1992) - płk doc. dr hab. Józef Żuraw;
6. Logiczne i metodologiczne podstawy nauk społecznych (1991/1994) - płk doc. dr hab. Henry Cabak;
7. Armia w systemie demokratycznym - społeczne oczekiwania, podstawy, opinie (1991/1995) - dr hab. Krzysztof Kiciński;
8. Aktualny stan refleksji teoretycznej socjologii wojny, wojska i obrony cywilnej (1991/1992) - ppłk dr Waldemar Maciąg;
9. Moralne problemy współczesności (1991/1995) - wówczas ppłk dr hab. Zbigniew Stachowski;
10. Postawy moralne kadry zawodowej WP w okresie przemian 1991 - 1995 (1991/1995) - kmdr prof. dr hab. Józef Czerwiński;
11. Postawa moralna żołnierzy służby zasadniczej w okresie przemian 1991 - 1995 (1991/1995) - wówczas ppłk dr Dionizy Brodziński⁴²;

Jednocześnie trzech członków zespołu katedry pracowało nad rozprawami doktorskimi. Mjr mgr Marek Frankowski, który napisał pracę pt. *Socjologiczne aspekty funkcjonowania hitlerowskich obozów koncentracyjnych na ziemiach polskich*. Praca ta pisana była pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Czesława Staciwy i została obroniona na Wydziale Nauk Humanistycznych AON.

Mjr mgr Zbigniew Żurowski, który pisał pracę pt. *Wpływ papieża Jana Pała II na przemiany społeczno-polityczne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*. Praca ta pisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Józefa Czerwińskiego nie została obroniona.

Kpt. mgr Stanisław Ptaszek, który napisał pracę pt. *Charakterystyka głównych nurtów etyki międzywojennej. Próba systematyzacji*. Praca ta pisana pod kierunkiem dr hab. Józefa Jaronia obroniona została na Uniwersytecie Śląskim⁴³

---

⁴² *Tamże*.

⁴³ *Plan podnoszenia kwalifikacji naukowych w Katedrze Filozofii i Socjologii*, (w:) Dokumentacja Katedry Filozofii i Socjologii ... j.w.

Doktorzy i adiunkci z różną intensywnością i efektywnością pracowali nad rozprawami habilitacyjnymi, których tematy ulegały zmianom. Nie sprzyjało to ich planowanym zakończeniom. Nad rozprawami habilitacyjnymi o poniższych tytułach ustalonych w 1992 roku pracowali:

Waldemar Maciąg: *Myśl socjologiczna a wyjaśnianie problemów funkcjonowania sił zbrojnych we współczesnym świecie;*

Janusz Sobiecki: *Socjometryczne badanie grup o strukturze hierarchicznej;*

Janusz Świniarski: *Bezpieczeństwo jako przedmiot refleksji filozoficznej (ogólnej)⁴⁴.*

3.4.2. Osiągnięcia i zrealizowane prace naukowo-badawcze

Do ważnych osiągnięć poszczególnych członków zespołu należy podnoszenie przez nich kwalifikacji naukowych, za którymi stoi wnikliwie oceniany trud badawczy. Efektem tego rodzaju ocen i jednocześnie osiągnięciem było nadanie tytułu profesora Ryszardowi Rosie (1991)⁴⁵ i Jerzemu Kunikowskiemu (1996) oraz uzyskanie przez Janusza Świniarskiego habilitacji (1997), na podstawie dorobku naukowego i pracy zakończonej w 1996 r. Praca ta wydana została pod tytułem *O naturze bezpieczeństwa. Od zagadnień ogólnych do militarnych*⁴⁶.

Nadto jeden pracownik katedry napisał i obronił pracę doktorską (Marek Frankowski). Natomiast z dwóch oficerów będących na stacjonarnych studiach doktoranckich napisał i obronił pracę jeden (Stanisław Ptaszek).

Oprócz wyżej wymienionych pracowników i doktorantów studiów stacjonarnych przypisanych do katedry pokaźny wkład w osiągnięcia naukowo-badawcze włożony został przez wysiłek związany z **promowaniem doktorów**, którzy studiowali w systemie niestacjonarnym.

Prof. dr hab. Ryszard Rosa wypromował w AON następujących doktorów::

⁴⁴ *Tamże.*

⁴⁵ Zob.: *Protokół nr 13 z posiedzenia Katedrze Filozofii i Socjologii w dniu 18 XII 1991 i Protokół nr 19 z posiedzenia Katedrze Filozofii i Socjologii w dniu 19. III. 1992*, (w:) *Książka protokołów Katedry Filozofii i Socjologii ... op. cit.*

⁴⁶ Janusz Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, ULMAK, Warszawa-Pruszków 1997.

1. Zbigniewa Bartkowiaka na podstawie dorobku naukowego i pracy pt. *Problemy wojny i pokoju w myśli filozoficzno-społecznej ugrupowań katolików świeckich w Polsce (od soboru watykańskiego II do początku lat osiemdziesiątych)* - 1992 r.
2. Józefa Bukowskiego na podstawie dorobku naukowego i pracy pt. *Wychowanie moralne w przygotowaniu do roli społeczno-zawodowej lekarza w WAM* - 1994 r.
3. Wiesława Stacha na podstawie dorobku naukowego i pracy pt. *Teoretyczne i metodologiczne aspekty sztuki wojennej okresu oświecenia. Wartości historyczne i współczesne* - 1998 r.⁴⁷

Prof. dr hab. Jerzy Kunikowski wypromował w AON następujących doktorów:

1. Ryszarda Olenderka na podstawie dorobku naukowego i pracy pt.: *Wpływ technicznych środków nauczania na efektywność szkolenia wojsk raketowych WLOP* - 1992 (a więc jeszcze w czasie, kiedy formalnie nie był w zespole ZFiS);
2. Edwarda Pomykałę na podstawie dorobku naukowego i pracy pt.: *Znaczenie oddziaływań niewerbalnych w procesie dowodzenia i wychowania* - 1994;
3. Zbigniewa Mieczkowskiego na podstawie dorobku naukowego i pracy pt.: *Przyczyny dezadaptacji żołnierzy do zasadniczej służby wojskowej i ich wpływ na gotowość bojową wojsk lądowych* - 1995;
4. Zbigniewa Stefaniaka na podstawie dorobku naukowego i pracy pt. : *Analiza wiarygodności systemu selekcji kandydatów do WOSSP* - 1996;
5. Wojciecha Spiewana na podstawie dorobku naukowego i pracy pt. : *Survival w kształceniu personelu latającego* - 1997;
6. Bogdana Chmielińskiego na podstawie dorobku naukowego i pracy pt.: *Kształtowanie wartości zawodowych kadetów* - 1998⁴⁸.

Prof. dr hab. Józef Czerwiński wypromował w AON następujących doktorów:

1. Tadeusza Gabysa na podstawie dorobku naukowego i pracy pt.: *Postawy światopoglądowe i moralne słuchaczy i absolwentów WOSR* - 1992⁴⁹.

⁴⁷ Katalog alfabetyczny Biblioteki Głównej AON : R. Rosa.

⁴⁸ Tamże: J. Kunikowski..

⁴⁹ Tamże: J. Czerwiński.

Dr hab. Zbigniew Stachowski wypromował w AON jednego doktora, a mianowicie: Krzysztofa Kluopę na podstawie dorobku i pracy pt: *Miejsce duszpasterstwa wojskowego w systemie wychowania żołnierzy* - 1994⁵⁰.

Dr hab. Henryk Cabak: wypromował w AON następujących doktorów:

1. Ryszarda Berę na podstawie dorobku i pracy pt: *Metodologiczna analiza czynników warunkujących postawy społeczno-zawodowe pilotów wojskowych* - 1993 (rozprawa niejawna)
2. Mirosławę Bobek na podstawie dorobku i pracy pt.: *Metodologiczna analiza procesu przygotowania młodzieży liceum wojskowego do zawodowej służby wojskowej (na przykładzie Liceum Lotniczego w Dęblinie)* - 1996 (praca ta powstała w czasie kiedy promotor nie pracował już w resorcie obrony narodowej)⁵¹.

Do 1993 roku pracownicy katedry prowadzili seminaria magisterskie, a później nieliczni mieli sposobność kierowania pracami dyplomowymi (uprawniającymi do tytułu oficera dyplomowanego) i studyjnymi. Rezultaty tej działalności promocyjnej **magistrów, oficerów dyplomowanych i kończących studia podyplomowe** wyszczególnione są poniżej.

Dionizy Brodziński kierował następującymi pracami magisterskimi:

1. Andrzeja Bożka pt.: *Postawy światopoglądowo-moralne podchorążych na przykładzie WSOZ* - 1993 (mgr);
2. Sławomira Brzozowskiego pt.: *Stosunki państwo-kościół w Polsce (1976 - 1990)* - 1991 (mgr);
3. Krzysztofa Kłosa pt.: *Towarzystwo krzewienia kultury świeckiej w Koszalinie w latach 1969 - 1989* - 1991 (mgr);
4. Mariana Pietrzykowskiego pt.: *Postawy moralne i światopoglądowe kadry w okresie przemian* - 1992 (mgr);
5. Andrzeja Stanulewicz pt.: *Polska myśl etyczna o patriotyzmie* - 1992 (mgr);
6. Leszka Wendickiego pt.: *Problematyka moralna kadry Wojska Polskiego w latach 1950 - 1968* - 1992 (mgr);

---

⁵⁰ Tamże: Z. Stachowski.

⁵¹ Tamże: H. Cabak.

7. Andrzeja Podkulińskiego pt.: *Hierarchia wartości moralnych u żołnierzy zasadniczej służby wojskowej* - 1993 (mgr);

8. Pawła Orłowskiego pt.: *Postawy światopoglądowo-moralne żołnierzy WP I Korpusu WLOP* - 1993 (mgr)⁵²

Henryk Cabak kierował następującymi pracami magisterskimi:

1. Włodzimierza Drygiela i Roberta Kądziołka pt.: *Metodologiczna analiza organizacji pracy dowódczo-wychowawczej w wojsku* - 1993 (mgr);

2. Marka Bobka pt.: *Metodologiczna analiza czynników warunkujących adaptację żołnierzy do służby wojskowej w jednostkach lotniczych* - 1993 (mgr)⁵³.

Józef Czerwiński kierował następującymi pracami magisterskimi:

1. Zbigniewa Gruszki pt.: *Koncepcja pracy ludzkiej w twórczości Jana Pawła II* - 1991 (mgr);

2. Zenona Janiuka i Jerzego Olewicza pt.: *Postawy światopoglądowe uczniów liceów wojskowych i cywilnych* - 1991 (mgr);

3. Andrzeja Sowy pt.: *Postawy światopoglądowe i moralne chorążych WP* - 1991 (mgr);

4. Andrzeja Lewndowskiego pt.: *Młodzież i jej wychowanie w poglądach Jana Pawła II* - 1992 (mgr);

5. Sławomira Radka pt.: *Wybrane problemy etyki małżeństwa i rodziny w nauczaniu Jana Pawła II* - 1992 (mgr);

6. Mirosława Szymczaka pt.: *Problem własności w świetle encyklik papieskich od Leona XIII do Jana Pawła II* - 1992 (mgr)⁵⁴.

Zdzisław Gregorek kierował następującymi pracami magisterskimi:

1. Andrzeja Burzyńskiego pt.: *Czynniki integrujące i dezintegrujące środowisko kadry zawodowej w okresie restrukturyzacji Sił Zbrojnych RPRP w latach 1988 - 1990 - 1991* (mgr);

---

⁵² Tamże: D. Brodziński.

⁵³ Tamże: H. Cabak.

⁵⁴ Tamże: J. Czerwiński.

2. Krzysztofa Grygiela pt.: Socjologiczna analiza sytuacji obozowych więźniów Oświęcimia-Brzezinki - 1991 (mgr);
3. Tadeusza Szmdta pt.: *Więź społeczna w rodzinach oficerów odbywających stacjonarne studia akademickie* - 1991 (mgr)
4. Henryka Wachowiaka pt.: *Stan i perspektywy funkcjonowania funduszu przyspieszonego rozwoju oficerów* - 1991 (mgr)⁵⁵.

Józef Jaroń kierował następującymi pracami magisterskimi:

1. Jana Bartusiaka pt.: *Analiza poglądów etycznych Karola Wojtyły na postawie studium „Osoba i czyn”* - 1993 (mgr);
2. Zbigniewa Dorosza pt.: *Problemy prawa i moralności w wybranej polskiej literaturze społeczno-filozoficznej* - 1991 (mgr);
3. Ryszarda Małasa pt.: *Próba oceny katolickich podręczników religioznawczych w Polsce* - 1991 (mgr);
4. Marka Solarskiego pt.: *Etyka ogólna i zawodowa w ujęciu Władysława Biegańskiego* - 1993 (mgr)⁵⁶.

Krzysztof Kiciński kierował następującymi pracami magisterskimi, studyjnymi i podyplomowymi:

1. Zygryda Włodarczyka pt.: *Polityczne i psychospołeczne zagrożenie systemu bezpieczeństwa RP* - 1994 (podyplomowa);
2. Artura Tabora pt.: *Współczesne organizacje paramilitarne na przykładzie Związku Strzeleckiego „Strzelec”* - 1993 (mgr);
3. Andrzeja Szmyta pt.: *Psychospołeczne bariery integracji z NATO w środowisku kadry zawodowej WP* - 1995 (podyplomowa)⁵⁷.

Waldemar Maciąg kierował następującymi pracami magisterskimi i dyplomowymi:

1. Wojciecha Lacha i Krzysztofa Lorantego pt.: *Socjologiczne aspekty militarnej partycypacji kobiet* - 1992 (mgr);

---

⁵⁵ Tamże: Z. Gregorek.

⁵⁶ Tamże: J. Jaroń.

⁵⁷ Tamże: K. Kiciński.

2. Piotra Micoty pt.: *Introdukcyjna komparatystyka problemów wojny i pokoju w Starm i Nowym Testamencie* - 1992 (mgr);
3. Jarosława Hoffmana pt.: *Rola społeczna dowódcy: problem legitymizacji władzy* - 1995 (dypl.)⁵⁸.

Jamusz Sobiecki kierował następującymi pracami magisterskimi i studyjnymi:

1. Roberta Karelusa pt.: *Metodologiczne problemy zastosowania procedury quasi-eksperymentalnej w wojskowych badaniach pedagogicznych* - 1991 (mgr);
2. Tadeusza Włodarczyka pt.: *Algorytmy wyznaczania zbiorowych ocen ilościowych w wojsku. Rekonstrukcja wybranych modeli* - 1993 (mgr);
3. Dariusza Pakuły pt.: *Liczba frakcji jako czynnik ograniczający stosowanie testu hi kwadrat* - 1993 (mgr);
4. Waldemara Scheełsa pt.: *Budowa testu wiadomości z wykorzystaniem komputera* - 1995 (studyjna)⁵⁹.

Zbigniew Stachowski kierował następującymi pracami magisterskimi:

1. Krzysztofa Adamowicxa pt.: *Jan Paweł II o młodziży* - 1992 (mgr);
2. Jacka Rubinkowskiego pt.: *Analiza i ocena teoretycznych założeń religioznawstwa na podstawie EUHEMERA w latach 1957 - 1988* - 1991 (mgr);
3. Zbigniewa Surowieckiego pt.: *Spory i dyskusje wokół problemów prokreacji w Polsce* - 1991 (mgr);
4. Zbigniewa Danielaka pt.: *Podróże Jana Pawła II do Polski* - 1992 (mgr);
5. Andrzeja Włodarczyka pt.: *Nuncjatury apostolskie w Polsce* - 1992 (mgr)⁶⁰.

Janusz Świniarski kierował następującymi pracami magisterskimi i podyplomowymi:

1. Andrzeja Sidora pt.: *Wojna i pokój w systemie filozofii Henryka Kamińskiego* - 1993 (mgr);
2. Jerzego Kosińskiego pt.: *Próba zbudowania personalizmu laickiego w Polsce* - 1991 (mgr);

---

⁵⁸ Tamże: W. Maciąg.

⁵⁹ Tamże: J. Sobiecki.

⁶⁰ Tamże: Z. Stachowski.

3. Zygmunta Zaręby pt.: *Filozofia wychowania i jej współczesne nurty* - 1996 (podyplomowa)⁶¹.

Jan Wierzyński kierował następującymi pracami magisterskimi:

1. Marka Piątkowskiego pt.: *Człowiek wobec współczesnych przemian w technice* - 1993 (mgr);
2. Waldemara Krzystonia pt.: *Pojęcie godności ludzkiej w personalizmie chrześcijańskim w Polsce w latach osiemdziesiątych* - 1993 (mgr)⁶².

Osiągnięciem naukowo badawczym o zasięgu międzynarodowym, krajowym i wojskowym było zorganizowanie czterech konferencji naukowych i opublikowanie materiałów z nich. Ich wątkiem przewodnim było poszukiwanie formuły dla filozoficznej refleksji o bezpieczeństwie, wojsku i wojnie oraz dynamicznie pojmowanym pokoju. Kierownikami tych konferencji i jednocześnie redaktorami opublikowanych materiałów pokonferencyjnych byli w kolejności:

1. Ryszard Rosa - *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*. Konferencja odbyła się 29 X 1992 r, a materiały ukazały się w 1993 r.;
2. Tenże - *Prawa i wolności człowieka w warunkach służby wojskowej. Podstawy teoretyczne i praktyka*. Konferencja odbyła się 27 - 28 IV 1994 r. Materiały z niej ukazały się w tym samym roku (1994).
3. Tenże - *Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej*. Konferencja odbyła się 22 - 23 V 1996 r. Materiały z niej ukazały się w tym samym roku (1996)⁶³.
4. Jerzy Kunikowski - *Armia w społeczeństwie demokratycznym*. Konferencja odbyła się w maju 1998 r.⁶⁴

Pracownicy KFiS a później ZFiS rezultaty działalności naukowo-badawczej opublikowali także w następujących książkach, podręczniki i skryptach:

---

⁶¹ *Tamże*: J. Świniarski.

⁶² *Tamże*: J. Wierzyński.

⁶³ *Tamże*: R. Rosa.

⁶⁴ Protokół z posiedzenia Zakładu Filozofii i Socjologii z dnia 10 VI. 1998, (w:) Książka protokołów Zakładu Filozofii i Socjologii (założona w 1994 r.). Materiały i dokumentacja ZFiS INH AON.

Marek Adamkiewicz:

1. *Przemiany etosu zawodu wojskowego*, AON, Warszawa 1992.
  2. (wraz z J. Jaroniem) *Wprowadzenie do etyki*, cz.1, AON, Warszawa 1992.
- W następnych latach, nie pracując już w AON opublikował on nadto kilka książek i skryptów z zagadnień etycznych i moralnych ważnych dla środowiska wojskowego⁶⁵.

Henryk Cabak:

(wraz z J. Sobieckim) *Wybrane zagadnienia logiki*, cz. 1, Warszawa 1993⁶⁶.

Józef Jaroń:

1. *Współczesna etyka katolicka w Polsce (1945 - 1991)*, AON, Warszawa 1992.
2. (wraz z M. Adamkiewiczem), jak wyżej⁶⁷.

Krzysztof Kiciński:

1. *Sytuacje zagrożenia a przemiany idei moralnych*, Wyd. UW, Warszawa 1990⁶⁸.

Jerzy Kunikowski:

1. *Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania*, AON, Warszawa 1994;
2. *Problemy dowódczego przygotowania i działania w systemie obronnym RP*, AON, Warszawa 1994.
3. *Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP*, Bellona, Warszawa 1995.
4. (wraz z J. Sobieckim) *Wybrane problemy socjologii wojska*, cz.I, Warszawa 1998⁶⁹.

Ryszard Rosa:

1. (wraz z zespołem) *Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej*, cz. I - IV, AON, Warszawa 1991, 1992, 1993, 1995.
2. *Filozofia bezpieczeństwa. Tradycje i współczesność*, AON, Warszawa 1994.
3. *Filozofia bezpieczeństwa*, Bellona, Warszawa 1995⁷⁰.

⁶⁵ Katalog alfabetyczny Biblioteki Głównej AON: M. Adamkiewicz.

⁶⁶ Tamże: H. Cabak.

⁶⁷ Tamże: J. Jaroń.,

⁶⁸ Tamże: K. Kiciński.

⁶⁹ Tamże: J. Kunikowski.

Janusz Sobiecki:

1. *Elementy logiki dla studentów i szkół wojskowych*, AON, Warszawa 1991
2. (wraz z H. Cabakiem) *Wybrane zagadnienia logiki, cz. 1, Warszawa 1993.*
3. *W kręgu logiki*, Tyczyn 1997.
4. (wraz z J.Kunikowskim) *Wybrane problemy socjologii wojska, cz. I, Warszawa 1998.*

Zbigniew Stachowski:

1. *Jan Paweł II a wyzwania współczesności*, Warszawa 1991.

Janusz Świniarski:

1. (wraz z R.Rosą) cztery części skryptu pt.: *Wybrane problemy wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej*, AON, jak wyżej.
2. (wraz z J. Kanarskim) *Przemiany myślenia w wojsku*, ,Volumen, Warszawa 1997.
3. *O naturze bezpieczeństwa*, ULMAK, Warszawa 1997.

W sumie pracownicy katedry, a później zakładu w latach 1990 - 1998 wydali publikacji zwartych 17, w tym trzy materiały pokonferencyjne. Są to publikacje dotyczące generalnie zagadnień filozoficznych, socjologicznych i etycznych. Ich treść popularyzuje wiedzę obronną. Związana jest ona ze sprawami wojska, wojny i pokoju. Służą one wychowaniu obrotnemu społeczeństwa i propagują wiedzę o tym wychowaniu.

Oprócz wyżej wymienionego dorobku jakiś wpływ na wiedzę obronną społeczeństwa wywarł całokształt dorobku naukowego pracowników najpierw katedry, a później zakładu. Są to liczne opracowania naukowe, artykuły naukowe i popularnonaukowe oraz referaty wygłaszane na konferencjach naukowych. Całość tego dorobku, bez rozróżnienia i wymieniaania tytułu daje się przedstawić w poniższym zestawieniu tabelarycznym.

---

⁷⁰ Tamże: R. Rosa.

**ZESTAWIENIE DOROBKU NAUKOWO-BADAWCZEGO I
PUBLICYSTYCZNEGO KFiS - ZFiS w latach 1990 - 1998⁷¹**

Imię i nazwisko	R ok									Ogółem
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	
Marek Adamkiewicz	2	2	4							8
Marek Białoruski		1								1
Henryk Cabak			1							1
Józef Czerwiński										
Marek Frankowski		2		5		4				14
Jerzy Kunikowski					3	6	4	4	5	26
Józef Jaroń		4	2	4						10
Krzysztof Kiciński		1		7						8
Waldemar Maciąg	1	3		5	3			3		15
Jerzy Procak		1								1
Ryszard Rosa	2	3	3	11	8	8	2	4	5	46
Janusz Sobiecki				1	2		1		2	6
Zbigniew Stachowski		2	1							3
Janusz Świniarski	2	2	2	5	5	4	7	8	9	44
Jan Wierzyński		2	1	3						6
Józef Żuraw		1								1
Ogółem	6	27	117	41	28	22	15	19	21	180

Tabela nie uwzględnia tych, którzy będąc w katedrze/zakładzie nic nie opublikowali. Nie uwzględnia ona także publikacji z okresu kiedy wielu z wyszczególnionych w tabeli osób nie było w etatowym zespole omawianej komórki naukowo-dydaktycznej INH AON. Wysiłek naukowo-badawczy, tych, którzy nie samodzielnie nie opublikowali często kumulował się na pracach kwalifikacyjnych i dydaktyce. Wszelako zespół ten kierował w sumie 57 tego typu pracami, za którymi są konkretni ludzie różnie wpływający na funkcjonowanie systemu obronnego, w tym i edukację obronną społeczeństwa. Nadto większość z tych, którzy odeszli z zespołu nabytą i udoskonalaną wiedzę nadal propagowali, publikując i pracując w różnych instytucjach wpływających na wychowanie obronne społeczeństwa. Warto podkreślić, że 4 czterech oficerów spośród tych, którzy odeszli z KFiS swą działalność naukowo-dydaktyczną kontynuuje w Instytucje Nauk Humanistycznych Wojskowej Akademii Technicznej (M.Adamkiewicz, J.Procak, S.Ptaszek i M.Kasperski).

Warto również zauważyć, że wyszczególniona w powyższej tabeli pokaźna ilość publikacji naukowych i publicystycznych rosła bardziej niż uszczuplenia personalne w komórce zajmującej się filozofią, socjologią i etyką. Zdaje się to mieć związek

⁷¹ Na podstawie wydruku danych Ośrodka Informacji Naukowej AON.

zarówno z rosnącą efektywnością pracy naukowo-badawczych jak i ugruntowaniem teoretycznym wielu podjętych na początku lat dziewięćdziesiątych tematów naukowo-badawczych.

3.4.3. Zasadnicze płaszczyzny i obszary wpływu działalności naukowo-badawczej Katedry/Zakładu Filozofii i Socjologii na edukację obronną społeczeństwa.

Działalność naukowo-badawcza pracowników Instytutu Nauk Humanistycznych zajmujących się zagadnieniami filozofii, socjologii i etyki systematycznie odkładała się i odkłada w rozwoju edukacji obronnej społeczeństwa⁷². Są to przede wszystkim dwie płaszczyzny. Pierwsza z nich to płaszczyzna stanowiona przez promowanie kadr druga zaś - opracowania, prace i publikacje zarówno naukowe jak i popularno-naukowe i inne.

Wkład w edukację obronną przez promowanie kadr daje się wyrazić liczbą absolwentów, których promotorami i kierownikami byli pracownicy KFiS/ZFiS. Ale jest to wpływ zwiększony o współudział w promowaniu poprzez recenzowanie różnego rodzaju prac. Co więcej, w omawianym okresie profesor R. Rosa uczestniczył w egzaminach z filozofii zdawanych przez doktorantów nie tylko z AON. Jest więc to wpływ znaczący i ważki.

Nie mniej ważka jest i płaszczyzna druga, związana z opracowaniami, pracami naukowo-badawczymi i wyrastającymi na nich publikacjami. Jest to płaszczyzna o wyraźnie zarysowanych trzech obszarach. Po pierwsze jest to obszar filozofii wojny i pokoju oraz filozofii bezpieczeństwa. Po drugie obszar zagadnień związanych z teorią i praktyką przestrzegania praw człowieka w warunkach służby wojskowej, który sytuuje się wokół problemów etycznych i prawnych, ważnych w okresie transformacji

---

⁷² Zob.np.: R. Rosa, *Filozofia i wychowanie obronne*, (w:) Edukacja obronna w systemie bezpieczeństwa Polski. Materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Bydgoszcz 1997; J. Świniarski, *Ku wychowaniu dla bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*, (w:) Wojsko Polskie w okresie transformacji. Pod red. J. Urbańskiego i Z. Trejnisa, WAT, Warszawa 1997

ustrojowej. I wreszcie obszar trzeci związany jest z zagadnieniami socjologii wojska, rolą wojska w państwach demokratycznych i jego problemami w państwach młodych demokracji.

Zdaje się że największy wpływ na edukację obronną społeczeństwa wywiera obszar pierwszy. Jest to obszar budowanej na początku lat dziewięćdziesiątych filozofii przedmiotowej, która dziś jest już dobrze ugruntowaną i uznaną filozofią bezpieczeństwa. To ta filozofia uzasadnia, że edukacja jest warunkiem niezbędnym i koniecznym bezpieczeństwa, obok wolności, przestrzegania praw człowieka i zapewniania dobrobytu tudzież dostatku ludziom. Stąd też zainteresowanie tej filozofii i podkreślanie wagi z jednej strony edukacji z drugiej zaś praw człowieka. Tego rodzaju uzasadnieniem filozofia bezpieczeństwa włączyła się w nurt promowania edukacji dla bezpieczeństwa i edukacji obronnej społeczeństwa⁷³. Jest to włączenie się z dobrze uzasadnioną i koherentną teorią filozoficzną. A teoria ta generuje przemiany myślenia o wojsku i w wojsku, rzutuje na rozwój nauk wojskowych, treść i formę edukacji obronnej społeczeństwa. Przemiany te wiążą się z podkreślaną dziś powszechnie, tak w naukach wojskowych, jak w współczesnej kulturze nową rolą sił zbrojnych, realizowaniem przez nie zarówno wojen jak i antywojen (wojen w niszach i operacjach zapobiegających wybuchowi większych wojen - jak pisze Toffler)⁷⁴ tudzież działań sił zbrojnych metodą pokojową (w ujęciu ogólnej teorii bezpieczeństwa)⁷⁵. A teoretyczne podwali pod te przemiany daje filozofia bezpieczeństwa tak w kontekście odkrycia jak i kontekście uzasadnienia⁷⁶.

⁷³ Zob. np.: Tenże, *Filozofia bezpieczeństwa - edukacja dla bezpieczeństwa - wychowanie moralne*, (w:) *Wartości i postawy moralne w procesie wychowania wojskowego*. Pod red. M. Marcinkowskiego, Koszalin 1995.

⁷⁴ Zob.: H. i A., *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997.

⁷⁵ Zob.: J. Świniarski, *Wojna i pokój w filozofii bezpieczeństwa*, (w:) *Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej*. Materiały pod redakcją R. Rosy, Warszawa-Brno 1996.

⁷⁶ Zob.: R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa*, Bellona, Warszawa 1995; J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, op. cit.

Drugim ważnym obszarem wpływu na edukację obronną jest promowanie problematyki praw człowieka i etyki w warunkach służby wojskowej - życiu wojska⁷⁷. Przemienia ono myślenie o powinnościach obronnych i służbie wojskowej, sprzyja kształceniu i wychowaniu do życia w państwie prawa - państwie przestrzegającym praw człowieka i wymagającym przestrzegania tych praw. Tym promowaniem i wzmacnianiem przemian myślenia o bezpieczeństwie, roli w jego kształtowaniu zarówno obywateli jak i instytucji państwa demokratycznego kształtowane są postawy i przekonania proobronne społeczeństwa⁷⁸. Szczególny wkład w to kształtowanie mają prace naukowo-badawcze wykonane pod kierunkiem profesora R. Rosy i powstałe na ich bazie liczne publikacje, w tym opracowania naukowe i materiały pokonferencyjne.

I wreszcie trzecim obszarem wpływu na edukację obronną są szczególnie ważne publikacje z obszaru socjologii i socjologii wojska⁷⁹. Wysiłek badawczy w tym obszarze podjęty na początku lat dziewięćdziesiątych owocuje licznymi publikacjami w ostatnich dwóch latach. Są to opracowania naukowe profesora Jerzego Kunikowskiego i doktora Janusza Sobieckiego, publikacje ich i profesora Krzysztofa Kicińskiego⁸⁰. Dotyczą one wybranych problemów socjologii wojska, nowego usytuowania wojska jako instytucji społecznej w państwie demokratycznym. Jednocześnie propagują one wychowanie obronne jako konieczny element systemu obronnego państwa - III RP⁸¹.

⁷⁷ Zob.np. *Prawa i wolności człowieka w warunkach służby wojskowej. Podstawy teoretyczne i praktyka*. Materiały z konferencji pod red. R. Rosy, AON, Warszawa 1994; R. Rosa, *Prawa i wolności człowieka w armiach demokratycznego państwa* cz. 1 i 2, AON, Warszawa 1997; Tenże, *Historia i filozofia praw człowieka*, Zeszyty Naukowe AON, 1993, nr 2.

⁷⁸ Zob.np. L. Kanarski i J. Świniarski, *Przemiany myślenia w wojsku*, Warszawa 1997.

⁷⁹ Zob. np.: K. Kiciński, *Bezpieczeństwo psychospołeczne*, (w:) System bezpieczeństwa Polski, cz. 1 - 4 oprac. nauk., AON, Warszawa 1993 - 1995.

⁸⁰ Zob.: J. Kunikowski i J. Sobiecki, *Armia w społeczeństwie demokratycznym*, oprac. nauk, AON, Warszawa 1997; *Wybrane problemy socjologii wojska*, cz. I, AON, Warszawa 1998 (skrypt).

⁸¹ Zob.np.: J. Kunikowski, *Problemy dowódczego przygotowania i działania w systemie obronnym RP*, AON, Warszawa 1994; Tenże, *Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP*, Bellona, Warszawa 1995.

Na zakończenie warto podkreślić, iż wysiłek naukowo-badawczy personelu KFiS/ZFiS, ukierunkowany przez jego plan intensyfikuje swój wpływ na edukację obronną społeczeństwa z biegiem lat. Wynika to z tego, że początek lat dziewięćdziesiątych spożytkowany był na poszukiwania i ugruntowywania koncepcji, które dopiero w połowie tej dekady nabrały charakteru dobrze umocowanych teorii, twierdzeń i dyrektyw prakseologicznych. Wyraża się to w liczbie publikacji i ich wadze. Ale za nimi stoi właśnie ów wysiłek naukowo-badawczy, swoista *praca u podstaw* podejmująca ważne zagadnienia filozoficzne, etyczne i socjologiczne zarówno bezpieczeństwa, wojny i pokoju jak również wojska i innych instytucji społecznych w nowych warunkach - warunkach transformacji. Podjęcie tych zagadnień zaowocowało podstawami filozoficznymi, etycznymi i socjologicznymi także edukacji obronnej, jej uzasadnieniem i propagowaniem. Są to podstawy kształtowane w dyskusjach z przedstawicielami innych dyscyplin nauk humanistycznych, w tym również nauk wojskowych - personelem naukowo-dydaktycznym uczelni wojskowych, przede wszystkim zaś AON. Stąd uznanie i wsparcie środowiska naukowego dla aspektów filozoficznych, etycznych i socjologicznych edukacji obronnej społeczeństwa tudzież edukacji dla bezpieczeństwa. I to jest również wpływem jaki wysiłek naukowo-badawczy KFiS/ZFiS wnosi do tej edukacji.

Być może, gdyby nie uszczerplenia w składzie osobowym kadry zajmującej się zagadnieniami filozoficznym, etycznymi i socjologicznymi wpływ na edukację obronną byłby większy. Niemniej mimo tego uszczerplenia jest on zauważalny, znaczący i waży. Co więcej, jest to wpływ, który jest coraz bardziej intensywny.

WNIOSKI I PROPOZYCJE DALSZYCH BADAŃ

Wyniki dotychczasowych badań, a zwłaszcza rosnące zainteresowanie problematyką edukacji obronnej społeczeństwa - w tym w kontekście planowanego wstąpienia Polski do NATO - sprawiają, iż pożądanym byłoby nie tylko ich dalsze kontynuowanie, a nawet znaczące poszerzenie. Widoczna staje się przede wszystkim potrzeba szerszego upowszechniania wyników tych badań i to zarówno przez publikowanie ich wyników i to w wielonakładowych wydawnictwach, jak też znaczącego poszerzenia oferty wydawniczej.

Wnioski nasuwające się z dotychczasowych badań sprowadzają się do stwierdzenia, iż:

- edukacja obronna społeczeństwa winna być traktowana jako integralna część edukacji globalnej, stanowić w jej ramach ważny obszar upowszechnia wiedzy;
- wśród dyscyplin naukowych w szczególności zajmujących się powyższą problematyką najważniejsze miejsce winna zajmować pedagogika, w tym wypadku zwłaszcza pedagogika wojskowa;
- edukacja obronna winna być traktowana jako dziedzina interdyscyplinarna, nie ograniczona do zainteresowań jednej dyscypliny naukowej, stąd widzimy dla jej uprawiania miejsce dla wszystkich dyscyplin naukowych uprawianych w Instytucie Nauk Humanistycznych;
- edukacją obronna winno się zajmować nie tylko środowisko naukowców wojskowych lecz winna być traktowana jako ważna także dla sfery nauki cywilnej i stąd potrzeba zajmowania się nią przez cywilne ośrodki naukowe, w tym uczelnie akademickie;
- za ważny element, stanowiący podłoże kształtowania świadomości i umiejętności obronnych, jest szeroko traktowana edukacja fizyczna, przydatna w szczególności w kształtowaniu sprawności somatycznej i właściwości psychofizycznych człowieka;

- praktyka dydaktyczno-wychowawcza w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa wymaga posiadania odpowiednio przygotowanych kadr, stąd dużą wagę należałoby przywiązywać do właściwego przygotowania nauczycieli realizujących w szkołach przedmiot edukacja obronna - obrona cywilna;
- dotychczasowy system edukacji obronnej obowiązujący w naszym kraju uznać możnaby za nie spełniający obecnych wymogów; traktować go należy jako mało dynamiczny i efektywny, nie przystający do nowoczesnego modelu wiedzy społeczeństwa o problematyce obronnej;
- uznać można, że dotychczasowy system edukacji obronnej w Polsce nie służy poszerzaniu wiedzy obronnej społeczeństwa, a co więcej może być traktowany jako poniekąd „wygaszający” świadomość obronna społeczeństwa oraz przesuwał tę problematykę na peryferie ogólnej edukacji i wychowania;
- jawi się potrzeba zasadniczej przebudowy modelu edukacji obronnej społeczeństwa w Polsce i to dokonywanego na drodze legislacyjnej jak i szerokiego upowszechniania tej problematyki na wszystkich poziomach edukacji ogólnej i specjalistycznej, jak i poprzez szersze upowszechnianie prowadzonych wyników badań.

Analiza dokonań Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych AON zarówno w prowadzeniu badań nad problematyką edukacji obronnej społeczeństwa, jak zwłaszcza jej miejsca wśród szeroko traktowanej humanistyki wojskowej wskazuje, iż w analizowanym okresie ośmiu lat dokonano wiele. Dotyczy to nie tylko badań wąsko traktowanych jako prowadzone na potrzeby wewnętrzne Wydziału (Instytutu), czy nawet Akademii Obrony Narodowej. Prowadzono bowiem badania znacznie szersze w ramach prac resortu Obrony Narodowej, a nawet - jak w przypadku tematu badawczego „*Model edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*” - o zasięgu ogólnokrajowym, przy współudziale członków zespołu reprezentujących różne resorty oraz komórki statutowo zajmujące się edukacją obronną.

Wnioski z prowadzonych badań wskazują ponadto na pilną potrzebę upowszechniania wyników badań nad analizowaną problematyką, jak też ich szybkiego

wdrożenia do praktyki. Sprawą pilną wydaje się nie tylko zaakceptowanie i realizowanie jednolitego wspólnego w skali kraju modelu edukacji obronnej - zaproponowanego przez zespół autorski opracowujący temat badawczy „*Model edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*” - jak też jego realizację, zwłaszcza na wszystkich zaproponowanych poziomach kształcenia.

Wynik dotychczasowych badań przez humanistykę wojskową problematyki edukacji obronnej społeczeństwa prowadzone w ramach Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych wskazują zarówno na potrzebę ich kontynuowania, nadania im nowego kształtu, jak i na nowe zadania rysujące się przy wchodzeniu w wiek XXI, a Polski zarówno do NATO, jak i w przyszłości do Unii Europejskiej.

Dotychczas zdobyte doświadczenia wskazują na potrzebę prowadzenia badań interdyscyplinarnych, na włączenie się do tego wielu ośrodków w kraju, w tym zwłaszcza dużych cywilnych ośrodków naukowych, jak też znacznie większe - niż ma to miejsce dotychczas - korzystanie z dorobku w tym względzie państw Europy Zachodniej. Pamiętać bowiem należy o tym, że w ramach ujednoczenia struktur przy planowanym wejściu Polski do Unii Europejskiej, dotyczyły one będą także obszaru edukacji obronnej.

Sprawą pilną wydaje się uregulowanie ustawowe niniejszej problematyki, bowiem tylko idąc tą drogą doczekać się można nadania znacznie większej rangi, niż do tej pory, temu ważnemu obszarowi oddziaływania na społeczeństwo.

Przewidując, że na początku nowego wieku, w nowych uwarunkowania w jakich się Polska znajdzie, nauki humanistyczne będą nadal tymi, które będą wiodącymi w upowszechnianiu problematyki edukacji obronnej społeczeństwa można pokusić się prognozę obszarów i tematów badawczych, którym może zajmować się humanistyka wojskowa, a w tym Instytut Nauk Humanistycznych, jako komórka szczególnie predystynowana do jej prowadzenia i upowszechniania.

Wydaje się, iż w najbliższych latach wojskowe nauki humanistyczne winny koncentrować swą uwagę na następujących głównych obszarach swych zainteresowań naukowych:

- wpływie transformacji ustrojowej państwa na przeobrażenia w funkcjonowaniu wojska;

- roli integracji z NATO i ze strukturami polityczno-gospodarczymi Europy Zachodniej na przewartościowanie zainteresowań badawczych w obszarze funkcjonowania narodowej armii;
- miejscu człowieka w nowych strukturach dowodzenia koalicyjnego i narodowego;
- nowym podejściu do udziału społeczeństwa w systemie obrony narodowej państwa (struktury regionalne, rola stowarzyszeń)
- podnoszeniu wiedzy obronnej społeczeństwa.

Katalog proponowanych obszarów zainteresowań humanistyki wojskowej jest otwarty. Z pewnością winien być poszerzony o jeszcze inne propozycje. Stąd celową wydaje się dyskusja nad zasygnalizowaną problematyką.

Zaproponowane obszary badawcze będące domeną zainteresowań humanistyki wojskowej mogą posłużyć do zaprognozowania następujących przewidywalnych zasadniczych tematów badawczych:

- * Psychospołeczne uwarunkowania dowodzenia wojskami, ze szczególnym akcentem na:
  - zarządzanie zasobami ludzkimi;
  - style dowodzenia.
- * Miejsce i rola wojskowych nauk humanistycznych w edukacji obronnej społeczeństwa, z akcentem na:
  - edukację młodzieży;
  - edukację żołnierzy służby zasadniczej i zawodowej;
  - edukację rezerwistów;
  - powszechną edukację społeczeństwa;
  - współpracę ze stowarzyszeniami i wspólnotami religijnymi;
- * Obrona terytorialna państwa - teoria, uwarunkowania historyczne, prognozy rozwojowe, w tym:
  - koncepcje i modele obrony terytorialne przyjmowane w różnych państwach, w szczególności państwach ościennych, oraz wiodących państwach NATO;

- doświadczenia rodzime, zwłaszcza z lat 1918-1939;
  - prognozy odnoszące się do planowanych rozwiązań.
- * Przygotowanie obronne młodzieży (polskie tradycje narodowe, proponowane rozwiązania modelowe po wejściu Polski do NATO), w tym zwłaszcza z akcentem na:
- upowszechnianie rozwiązań funkcjonujących w Polsce w okresie międzywojennym (zasady organizowania i prowadzenia przysposobienia obronnego młodzieży męskiej i kobiet, struktury organizacyjne);
  - analiza dorobku współcześnie funkcjonujących w Polsce organizacji i stowarzyszeń młodzieżowych;
  - wypracowanie modelowych rozwiązań na najbliższe lata.

Z dotychczasowych doświadczeń wynika, że największe efekty uzyskuje się wówczas, kiedy prowadzone są to badania interdyscyplinarne, gdy na poszczególne problemy badawcze można patrzeć przez pryzmat różnych dyscyplin naukowych, a także posługiwać się różnymi metodologiami prowadzonych badań. Stąd postulat powoływania w Instytucie Nauk Humanistycznych zespołów złożonych z przedstawicieli różnych uprawianych w nim dyscyplin naukowych.

Dobre efekty przynosi także współpraca wojskowych i cywilnych ośrodków naukowych, wówczas to jest większy przepływ informacji naukowej oraz korzystania z posiadane już i powstającego dorobku naukowego.

Koniecznym wydaje się znacznie szersze korzystanie z dorobku zagranicznego, a także konfrontowania własnych badań z dokonaniem ośrodków innych państw, bo to by wybierać modele optymalne, a także już gdzie indziej sprawdzone.

Zachodzi także potrzeba włączania do zespołów badawczych w większym niż dotychczas stopniu praktyków. Ich uwagi i sugestie pozwolą bowiem na uniknięcie proponowania rozwiązań mało przydatnych do praktycznego zastosowania.

Konkludując możnaby stwierdzić, że dokonania Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych w analizowanym okresie i w problematyce rozważanej są znaczące bowiem posłużyły zarówno wzbogacanie nauki - plon rozważań teoretycznych, w tym proponowanych rozwiązań modelowych - jak i miały znaczną użyteczność praktyczną.

Wszystko to skłania do wyrażenia opinii, iż podjęte badania nie tylko należy kontynuować, ale je także poszerzać zarówno do badanej problematyki jak i pracujących nad nią zespołów osobowych.

ZAKOŃCZENIE

Wydział (Instytut) Nauk Humanistycznych w ciągu 8 lat prowadzonej działalności naukowo-dydaktycznej osiągnął wiele znaczących osiągnięć. Świadczyć o tym może ponad tysiąc publikacji autorstwa jego pracowników, w tym ponad 20 książek naukowych i popularno-naukowych wydanych w wydawnictwach posiadających ogólnopolską sieć dystrybucyjną - odbywały się ich publiczne promocje oraz były wielokrotnie recenzowane w ogólnokrajowych periodykach - kilkadziesiąt opracowań studyjnych w ramach planowanych tematów prac naukowo badawczych i kilkaset artykułów naukowych, popularno-naukowych i publicystycznych. Część z nich weszła do obiegu międzynarodowego będąc wydana w językach obcych lub też cytowana przez wydawnictwa zagraniczne.

Obok dorobku opublikowanego nie mniej ważnym obszarem działalności Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych jest prowadzenie prac badawczych w ramach międzynarodowych, resortowych i wewnątrzakademickich programów naukowych. W interesującej nas tematyce szczególnie znaczące, o charakterze pionierskim, badania prowadzone były w ramach resortowych tematów badawczych: „System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej” i „Model edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej”. Opracowane raporty z badań oraz przedłożone materiały syntetyczne wzbogaciły dorobek humanistyki wojskowej i miały także pewne znaczenie i w skali nauki krajowej.

Kolejnym ważnym obszarem badań naukowych i upowszechniania ich wyników były organizowane konferencje i sympozja naukowe. Z reguły ich dorobek był upowszechniany w materiałach pokonferencyjnych. Wydział (Instytut) Nauk Humanistycznych był organizatorem lub współorganizatorem konferencji i sympozjów naukowych międzynarodowych, ogólnokrajowych, resortowych i wewnątrzakademickich. Część opublikowanych materiałów pokonferencyjnych weszła do obiegu krajowego będąc cytowana w licznych opracowaniach, także przez cywilne środowisko naukowe.

Powyższy dorobek wskazuje, że Wydział (Instytut) Nauk Humanistycznych wniósł wiele dla poszerzenia dorobku humanistyki wojskowej. Postrzegany jest więc jako wiodący ośrodek w tym względzie w skali całego Wojska Polskiego.

Wśród znaczących dokonań naukowych Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych wynikających z miejsca jakie zajmuje on w dorobku humanistyki wojskowej za ważne uznać należy badania nad obszarem edukacji obronnej społeczeństwa. W tym względzie osiągnięte wyniki uznać można za pionierskie nie tylko w skali sił zbrojnych. Trzyletnie badania nad tematem „*Model edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*” zgromadziły wokół Instytutu grono osób reprezentujących różne środowiska statutowo odpowiedzialne za wdrażanie i upowszechnianie edukacji obronnej w całym społeczeństwie. Stąd w zespole badawczym znaleźli się przedstawiciele wielu resortów, w tym: Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Biura Bezpieczeństwa Narodowego przy kancelarii prezydenta RP, kancelarii premiera itp. Pozwoliło to na przygotowanie kompleksowego raportu z badań wraz z zaproponowanymi rozwiązaniami modelowymi.

Bilansując dokonania Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych w obszarze badań problematyki edukacji obronnej w szeroko ujmowanej humanistyce wojskowej wykazać należy:

- prowadzenie badań o zasięgu krajowym w ramach planu resortowego Ministerstwa Obrony Narodowej z udziałem przedstawicieli głównych ośrodków zajmujących się w teorii i praktyce niniejszą problematyką;
- przygotowania propozycji rozwiązań modelowych w skali kraju i poszczególnych resortów;
- opublikowanie wyników badań w postaci opracowań zwartych, materiałów pokonferencyjnych oraz artykułów naukowych i popularno-naukowych, a także publicystycznych;
- wdrożenie wyników badań do różnych szczebli edukacyjnych realizowanych w Akademii Obrony Narodowej.

Z obszaru edukacji obronnej społeczeństwa pracownicy Instytutu Nauk Humanistycznych opublikowali wiele interesujących publikacji. Stały się one podstawą do podjęcia szerokiego programu nauczania z tej problematyki.

Instytut Nauk Humanistycznych w 1998 r. rozpoczął prowadzenie Zaocznego Podyplomowego Studium Edukacji Obronnej. Przeznaczone jest ono nie tyle dla pracowników wojska co przede wszystkim nauczycieli wykładających w szkołach przedmiot „*wychowanie obronne - obrona cywilna*”, a także osób pracujących lub mających zamiar podjęcia pracy w specjalnościach związanych z obronnością państwa lub w służbach zmilitaryzowanych. Powyższa inicjatywa edukacyjna spotkała się z dużym zainteresowaniem społecznym.

Pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu Nauk Humanistycznych aktywnie uczestniczą też w innych formach edukacyjnych prowadzonych w Akademii Obrony Narodowej na których prowadzą wykłady z szeroko traktowanego obszaru edukacji obronnej. W szczególności ważne miejsce w popularyzacji powyższej problematyki zajmuje prowadzenie zajęć w ramach Wyższych Kursów Obronnych przeznaczonych dla centralnej i terenowej administracji państwowej oraz w ramach Zaocznego Podyplomowego Studium Obronności Państwa, skupiającego słuchaczy z centralnego szczebla administracji państwowej.

Wnioski wypływające z analizy dorobku Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych w obszarze humanistyki wojskowej odnoszącym się do edukacji obronnej wskazują na:

- potrzebę kontynuowania prowadzonych badań i wychodzenia z jeszcze szerszą ofertą dydaktyczną;
- prowadzenie badań interdyscyplinarnych w dużych zespołach badawczych gromadzących przedstawicieli wielu ośrodków naukowych i praktyków odpowiedzialnych za upowszechnianie edukacji obronnej społeczeństwa w skali całego kraju;
- wyjście z nową ofertą obszarów badań w kontekście następującej integracji europejskiej;

- szerszej popularyzacji rezultatów badań nie tylko w skali sił zbrojnych, ale i kraju, poprzez wydawania publikacji zwartych oraz innych wielonakładowych.

SPIS TREŚCI

Wstęp	1
Rozdział I METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ	5
Rozdział II PODSTAWOWE KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI NAUKOWO-BADAWCZEJ WYDZIAŁU / INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH W LATACH 1990-1998	13
Rozdział III DOROBK NAUKOWO-BADAWCZY KOMÓREK ORGANIZACYJNYCH INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH	27
3.1. Katedra Pedagogiki	
3.1.1. Wychowanie fizyczne jako integralna część edukacji obronnej społeczeństwa	30
3.1.2. Kwalifikacje pedagogiczne i ich znaczenie w obronnej praktyce edukacyjnej.....	32
3.1.3. Wizje i prognozy edukacji obronnej społeczeństwa.....	35
3.1.4. Wnioski i konkluzje.....	37
3.2. Katedra Historii Sztuki Wojennej	38
3.3. Zakład Psychologii Dowodzenia	47
3.3.1. Udział Zakładu w realizacji programów (tematów) badawczych.....	48
3.3.2. Ważniejsze konferencje naukowe oraz inne formy prezentacji dorobku badawczego Zakładu.....	51
3.3.3. Problematyka badawcza w pracach kwalifikacyjnych wykonywanych w Zakładzie.....	53
3.3.4. Uczestnictwo w pracach towarzystw naukowych, rad naukowych oraz innych instytucji.....	57
3.3.5. Podnoszenie kwalifikacji naukowych.....	57
3.4. Zakład Filozofii i Socjologii	63
3.4.1. Plany i zmiany naukowo-badawcze.....	65
3.4.2. Osiągnięcia i zrealizowane prace naukowo-badawcze.....	67

3.4.3. Zasadnicze płaszczyzny i obszary wpływu działalności naukowo-badawczej Katedry/Zakładu Filozofii i Socjologii na edukację obronną społeczeństwa.....	77
Rozdział IV WNIOSKI I PROPOZYCJE DALSZYCH BADAŃ	81
ZAKOŃCZENIE	87

